

: પ્રકાશક :

શ્રી શાન્તિલાલ શાહ

શ્રી અમૃતલાલ શાહ

વીરનિર્વાણ સંવત ૨૫૦૩

શરદ પૂર્ણિમા આશ્વિન સદ ૧૫ વિ. સં. ૨૦૩૩

૨૬ એપ્રિલ, ૧૯૭૭

સર્વદક્ષ પ્રકાશકને સ્વાધીન

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

શાહ શાન્તિલાલ મોહનલાલ

‘શાન્તિસદન’ દાર્ઝિલિંગની સામે

નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

ફોન નં. ૪૭૭૭૯

શાહ અમૃતલાલ હીરાલાલ

A ૧/૨ શ્રાવકનગર ફ્લેટ, અલકાપુરી સોસાયટી,

ઉસ્માનપુરા, આશ્રમરોડ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

ફોન નં. ૪૭૩૧૩

મુદ્રક :

રાજુભાઈ સી. શાહ

કેનિમેક પ્રિન્ટર્સ,

૧૪૫૮, માસુનાયકની પોળ,

ગાંધીરોડ, અમદાવાદ-૧

સમર્પણ

અમારા લવનના પરમોપકારી
 પ્રવચન કુશળ આચાર્ય શ્રી
 પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ
 સાહેબના

કરકમલમાં

સાદર સમર્પણ

શાન્તિલાલ માદનલાલ
 અમૃતલાલ હીરાલાલ

નિવેદન

પરમ પૂજ્ય આચાર્યશ્રી પદ્મસાગરશ્રીમરજી મહારાજ સારથિના બાવનગર ચાત્રમંડિતમાં નિયમિત પ્રવચનમાંથી તેમના વિશેષ, નમ, આત્મકિત શિષ્યો મુનિશ્રી અરુણોદયસાગર તથા મુનિશ્રી વિનયસાગરે સંકલન કરેલ અને બાવનગરના સુપ્રસિદ્ધ દૈનિક લોકરાજમાં નિયમિત પ્રકાશિત થતાં ૫, આચાર્ય ભગવંતના પ્રવચનના સંકલનનો આસ્વાદ અનેક જીન-જીનેતરોએ માલુમ છે.

બધાને આ સંકલનનો વાત્ર મળે એ દૃષ્ટિએ પૂજ્યશ્રીનાં પ્રવચનોનું સંકલન કરેલ પુસ્તક “જીવનનો અરુણોદય ભાગ ૧” નામથી ૯-૮-૭૭ ના રોજ પ્રકાશિત કરેલ. ત્યારબાદનાં પ્રવચનોનું સંકલન “જીવનનો અરુણોદય ભાગ ૨” નામથી પ્રકાશિત કરતા અમને આનંદ થાય છે.

દૈનિક લોકરાજમાં પ્રકાશિત થતા સંકલન એકત્ર કરી પુસ્તકરૂપે પ્રકાશન કરવા સંમતિ આપવા બદલ તંત્રીશ્રીનો આ તકે અમે આભાર માનીએ છીએ.

આ પુસ્તકનું સુંદર છાપકામ બહુ ટૂંક સમયમાં કરી આપવા બદલ અમે ઈનિમેક પ્રિન્ટર્સના સંચાલકોનો આભાર માનીએ છીએ તેમ જ ટાઇટલ ડિઝાઇન, બ્લોક ટૂંક સમયમાં કરી આપવા બદલ અમે ગ્રાફિક સ્ટુડિયોના સંચાલક શ્રી રતિમાઈનો આભાર માનીએ છીએ.

આ પ્રકાશનમાં કદાચ કાંઈ સ્ખલના રહી ગઈ હોય તથા વીતરાગ પરમાત્માની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયેલ હોય તો તે બદલ અમે “મિચ્છામિ દુઃકરં” અર્પી શ્રીસંઘની તથા સ્વસ્ત વાચકોની હાર્દિક ક્ષમા યાચીએ છીએ.

શા. શાન્તિલાલ મોહનલાલ
શા. અમૃતલાલ હીરાલાલ

પાંચ કર્તવ્યો

પર્યુષણ પર્વ તે આત્મશુદ્ધિનું પરમ પવિત્ર પર્વ છે. પર્વ તે સ્વયંપ્રકાશ છે ને જીવનમાં પ્રકાશ પાથરે છે. પર્વ સ્વની પ્રાપ્તિમાં પ્રેરક બને છે, તેની પ્રેરણા મોટાભાઈ હોય છે. પર્યુષણ પર્વની આરાધના-સાધના વ્યક્તિને પવિત્ર બનાવે છે. પવિત્રતા પાત્રતાને લઈને આવે છે. પાત્રતા વ્યક્તિને પૂર્ણતાપ્રધાન બનાવે છે.

જન્મતમાં ત્રણ પ્રકારનાં પર્વો જોવામાં આવે છે— રાષ્ટ્રીય, સામાજિક, ધાર્મિક. આ ત્રણેની શુદ્ધિનું માર્ગદર્શન પર્યુષણ પર્વમાં મળે છે. ત્યાં રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્યનું નિર્માણ થાય છે. સામાજિક અશુદ્ધિઓ દૂર કરી શુદ્ધિ-સ્થાપના માટે પર્યુષણ પર્વ એક ઉચ્ચત્તમ સાધન છે. પરમ ક્ષેત્રની પ્રાપ્તિ માટે આ પર્વની આરાધના કરવામાં આવે છે. ત્યાં શરીરના બાહ્યાડંબર નથી પરંતુ પર્વના પ્રાણની ઉપાસના, ચેતનાની ઉપાસના કરવાની છે.

પર્યુષણ પર્વનો પ્રાણમંત્ર છે હામા. પ્રાણીમાત્ર મત્યે સમદશિટ, સર્વમાં સર્વને અને સર્વમાં સ્વને જોવાની દષ્ટિ. દષ્ટિના વિકાસ દૂર કરવાથી જીવનના વિકાસનો પ્રવેશ થાય છે. આ પર્વના માધ્યમથી સ્વને સર્વમાં યોગવાનો છે, પામવાનો છે ને તેની યોજા કરવાની છે.

પર્યુષણ પર્વના પ્રથમ દિવસે શાવકનાં પાંચ કર્તવ્યો કરાવવાનાં હોય છે. આ કર્તવ્યોનું શુદ્ધ પાલન ને પાષણ

અગિયાર કર્તવ્યો

પાવન કરે તે પવં અને તારે તેનું નામ તીર્થ. પર્વના દિવસોમાં આરાધના કરવામાં સમયનો અદ્દ-ઉપયોગ નહીં કરે તો સમય તમારો અદ્દઉપયોગ કરશે. સાધન હોય ત્યારે સાધના કરી લેવાની.

આજના દિવસે ૧૧ કર્તવ્યોનો પરિચય કરવાનો છે. તેમાં મુખ્ય સાધામિક લક્ષિત અને પરિશુદ્ધ ગણાય. તેમાં બધાં કર્તવ્યોનો સમાવેશ થઈ જાય. સાધામિક બંધુની લક્ષિત, દીનદુઃખી આત્માની સેવા અને પરમાત્માની લક્ષિત—ઉત્તમ કર્તવ્યો છે. પહેલાં પાંચ કર્તવ્યો અને આ અગિયાર કર્તવ્યોમાં એક સામાન્ય કર્તવ્ય—સાધામિક—લક્ષિત છે. સાધામિકનું બહુમાન સર્વોપરી છે, તેનું માન-સન્માન ઉમળકાપૂર્વક કરવું. ગરીબ સાધામિકનો સત્કાર કરવામાં ધનવાન ધન્યતા અનુભવે છે. ચતુર્વિધ સંઘનીપૂજા કરવામાં પરિશુદ્ધ પર મૂર્છા બળે તો આત્મોન્નતિ સહજ છે. ફૂલ નહીં તો ફૂલની પાંખડી લાવ-લક્ષિતથી, ઉલ્લાસ-ઉમંગથી આપીને જીવન ધન્ય બનાવવું. સંઘના દર્શન—પૂજનથી ધનની મૂર્છા ઊતરે સંઘ એ સમષ્ટિ છે. તેનું સ્વરૂપ મહાન છે. યાત્રા કરીને આત્મકલ્યાણ સાધવું ને પરિશુદ્ધની મમતા ઓછી કરવી, તે માટે જીર્ણોદ્ધાર કરવો. સાધુઓને, મંદિરને ઉપયોગી એવાં

જ્યાં ઉપકરણો માટે ધનવ્યય કરવો અને ધન પ્રત્યેની લોભપતા ઝોઝી કરવી. વરયોગી, સામીયાં, ઉજમણાં, સાધારિક વાત્સલ્ય વગેરે આયોજનો અનુક્રમથી અરૂર હોવાં જોઈએ. જેનું ધર્મ માનવતાને ખૂબ મહત્વની માનેલ છે. જીવમાત્ર પ્રત્યે દયા, કૃપા, અનુક્રમ કરવાની છે. જ્યાં પ્રત્યે સમાન પ્રેમ દર્શાવવો જોઈએ.

જે કોઈ ૧૧ કર્તવ્યોનું પાલન કરે છે તેનું વર્ષ સુંદર અને છે ને શાસનનો તથા સંસ્કૃતિનો જયજયકાર થાય છે.

આ કર્તવ્યોનું મુખ્ય ક્ષેત્ર પરિશ્લેષ, પૈની મૂર્છા ઉતારવાનું છે. તે દૂર કર્યા વિના પરમાત્માની ભક્તિ, હળવા ચિત્તે થતી નથી. મુસાદરીમાં સામાન જેમ જોઈએ તેમ મુસીબત જોઈ, જેમ પરિશ્લેષનો બાર જોઈ તેમ જીવન હળવું બને છે, મુસીબતો વગરનું બને છે. પરિશ્લેષના બિન સાથે ધર્મ-આરાધના થઈ શકતી નથી. તે આત્માના વિકાસમાં અંતરાયરૂપ બને છે.

જગતમાં મોહનું ને ધર્મનું તત્ત્વ છે. મોહનું તત્ત્વ અમંગલમય છે જ્યારે ધર્મનું તત્ત્વ અંગલમય છે. મોહરાજનું સામાજિક અદમ્ભને લિંગે બહાવે છે, પછી તેને સાંભળવું બમતું નથી, બોલવું બને છે. અદમ્ભને કારણે અંદરથી આવતી આત્માની તાકાત બહાર આવી શકતી નથી. કર્તવ્યહીન જીવન બારૂપ બને છે. પરમાત્માનું જીવન શુદ્ધ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ને આવડે.

અગિયાર કર્તવ્યોના પાલનના પરિપાકમાંથી આવે છે. પરમાત્માનું જીવન દરેક ક્રિયામાં સદ્ભાવના પ્રેરે છે. કર્તવ્યપાલક આગ સામે જળ સમાન બને છે. તેઓ પરમાત્માના સાચા આજ્ઞાપાલક, ખરા ભક્ત ને સમ્યક્-દર્શનના દૃષ્ટા છે. કર્તવ્યબ્રહ્મ વ્યક્તિનું મન સંસારમાં હોય છે. કદા તેમનું શરીર ક્રિયામાં હોય છે, તેથી તેમની ક્રિયા નિષ્ફળ જાય છે. ટૂંકમાં, અગિયાર કર્તવ્યો સ્વ તથા પરના જીવનને કૃતકૃત્ય બનાવે છે.

આણુમોલ ધન

માનવી વિચારે છે કે મારી પાસે ધન નથી. હું બીજાને શું આપીશ ? ધન સિવાય માનવી પાસે અમૂલ્ય ઘણી વસ્તુઓ છે, તે બીજાને અર્પણ કરે. તમારી પાસે જ્ઞાનનું અમૃત, અનુભવનાં મીઠાં ફળ, સદ્ભાવનાની શીખ, પ્રેમનો સાગર અને ખુશીનાં ફૂલ છે. આની કિંમત કશી જ નથી ? પછી વિચાર શા માટે કરે છે ? આપવા માંડો, જેમ આપશો તેમ તમારી સમૃદ્ધિ વધશે. તમે આપતાં આપતાં કૃતાર્થ થશો અને લેનાર પણ કૃતાર્થ થશે.

પૌષધવ્રત

આને પૌષધવ્રતના મહિમાનો પરિચય કરવાનો છે. પૌષધ આત્માનું પોષક તત્વ છે. તેની ઉપાસના જીવનની વાસનાને ઘટાડે છે. પૌષધમાં સાધુ જીવનની આંશિક જાંખી થાય છે. ત્યાગની તારતમ્યતા અનુભવાય છે. અહીં સાધુજીવનની તાલીમ મળે છે. પૌષધમાં વ્યાર પ્રકારે આત્માનું પોષણ કરવાનું છે. આદ્યારનો ત્યાગ કરી, આત્માનો આદ્યાર આત્માથી પ્રાપ્ત કરવો, વિચાર દ્વારા તેને ખેડવાં આપવો. તે દિવસે શરીર-સત્કારના ત્યાગ દ્વારા શરીર પર મૂર્છા આલુણી હોય. શરીરને કોઈ રીતે શલ્યગારવાનું હોતું નથી. શરીર પર આસક્તિ નહીં, પરંતુ અનાસક્તિ ભાવ જન્મે તે રીતે શરીરને રાખવાનું હોય છે. આત્માને આત્મભાવમાં સ્થિર કરવાનો ને પ્રકાયક દ્વારા આત્માની રમણતામાં મગ્ન બનવાનું અને અભ્યાસનો સદંતર ત્યાગ કરવાનો હોય છે.

પૌષધ તે આત્માને ગતિ અને સક્તિ આપે છે, સદનશીલતા કેળવે છે, સદનશીલતા સદ્ગતિની ચાવી છે. સમ્યક્જ્ઞાનપુર્ણ ક્રિયા મોક્ષપ્રાપ્તિનું પ્રબળ સાધન છે.

આને ભોગવાતાં મુખ-સમૃદ્ધિ ગર્દકાલનાં પુણ્યનું ફળ છે. આજનાં પુણ્ય-કર્મોં આપિ મુખ-સંપત્તિનાં પ્રજ્ઞેતા છે. માટે સર્વે સર્વનો ઉપયોગ પુણ્યની કમાણી માટે

કરવાનો છે. એને એની કમાળી કદીએ તો ભૂખે સૂવાનો પ્રસંગ ન આવે.

જીવનમાં ત્યાગની ભૂમિકાને સ્પર્શવા, સાધુજીવનની ચર્ચા અનુભવવા માટે આ પૌષ્ઠક્રમ છે. તેનું યથાશક્તિ પાલન જીવનને મોક્ષલક્ષી બનાવે છે, આત્માનો ઉત્તરોત્તર વિકાસ સાધે છે અને પરમપદની પ્રાપ્તિ માટે પ્રેરણા આપે છે.

આવતીકાલે પર્યુષણ પર્વનો ચોથો દિવસ છે. તે દિવસથી પાંચ દિવસ કલ્પસૂત્રનું વાચન થશે. તેમાં ચોથા દિવસે પ્રથમ કલ્પ એટલે આચાર, સાધુધર્મના દશ આચારનો પરિચય આપવામાં આવશે. ત્રીજા દિવસે સાધુ-જીવનનો આંશિક અનુભવ લેવા માટે પૌષ્ઠક્રમનો પરિચય કરાવ્યો, તો ચોથા દિવસે તે સાધુજીવનના દશ આચારનો પરિચય કરાવવામાં આવશે. આચારશુદ્ધિ વિના વિચાર-શુદ્ધિ શક્ય નથી. માત્ર વિચારશુદ્ધિ અન્ય પર લાંબો સમય પ્રભાવ નહીં પાડે. જ્યારે આચારશુદ્ધિ અંતઃકરણને પવિત્ર બનાવે છે અને ચિરંજીવ અસર પાડી શકે છે. આમ, આચારશુદ્ધિ અને વિચારશુદ્ધિનો સમન્વય સધાય તો પોતાનું અને પરનું કલ્યાણ સહજ તથા સરળ બને ને તેથી જ જગતનું કલ્યાણ થાય. આજે લોકોમાંથી સદાચાર અદૃશ્ય થતો જોવામાં આવે છે ત્યારે, ચોથા દિવસે સાધુના આચારનો પરિચય કરાવતા કલ્પસૂત્રનું વાચન જીવનઘડતર માટે આવશ્યક બની રહેશે અને જીવનનો સાચો માર્ગ બતાવશે.

દાન-ધર્મ

તાનપુરા-તંબૂર વાજિત્રામાં ફેલ્ડ મનાય છે. તેમાં ત્રણ તાર હોય છે. એ ત્રણ તારની સંવાદિતા તંબૂરમાંથી અપૂર્વ સંગીત પ્રગટાય છે. ગાનારના શબ્દ અને સ્વરને ભગ આપે છે. આપણું શરીર તાનપુરા જેવું છે. મન, વચન અને કર્મ એમાંના ત્રણ તાર છે. આ ત્રણેની સંવાદિતા હોય તો જીવન પૂર્ણ બને. ત્રણેયમાં સમાનતા આવી જાય તો જીવનમાં પ્રાપ્ત કરવા જેવું બધું પ્રાપ્ત થઈ રહે.

બ્યક્તિ ધર્મ પ્રાપ્ત કરી શકે, મત્યની અનુભૂતિ ત્રેગણી 'હે છતાં તેને સ્થિર કરવાનું', જીવનમાં જ્ઞાતપ્રાપ્ત કરવાનું કામ કલ્પિત મનાયેલ છે. આ કલ્પિત કામ પાર પાડવાનાં સાધન છે—દયા અને દાન. આ સાધનો જીવનની પૂર્ણતા અને પવિત્રતા ત્રેગણી આપનારાં છે. પરમાત્માની કડુણ જીવનમાં પ્રથમ આવવી જોઈએ. બીજાના દુઃખની અનુભૂતિ તો જ થઈ શકે.

આમાં નેગટિવ-પોઝિટિવ બંને ચિંતન છે. કોઈને દુઃખ ન હઈએ તે નેગટિવ અને બીજાનાં દુઃખ દૂર કરવા પ્રયાસ કરીએ તે પોઝિટિવ. બંને રીતે અદ્વિતિયાને જાણ કરવાની રહે. દયાજીતા, ઉદારતા આવશે તો જ તે બની શકવાનું છે. ખાસ પૈસા બીજાને કેવી રીતે ઉપયોગી થાય

તે વિચારતું કોઈએ, ગુરુદય જીવનની ગમી આપના દાન પર આધારિત છે.

ધર્મ અને દાન બંને મોક્ષનાં સાધનો છે. ધન ધર્મક્રિયામાં આપક બને છે. આમરીના રોગીને ડોક્ટર બે દવા આપે—એક પીવાની ને બીજી બહાર આપવાની. બહાર આપવાની દવા ઝેરી હોય છે. કોઈ દરદી તેને ઊલટી રીતે લે—પીવાની આપકે અને આપવાની પીએ તો શું થાય ? મરી જાય.

ધન બહારની દવા છે, તે વિષયથી મુક્ત કરે. ધર્મ અંદરની દવા છે પણ ખોટી રીતે લેવાય છે : પૈસા અંદર અને પરમેશ્વર બહાર, તેથી જ પરિણામ ઊલટું દેખાઈ રહ્યું છે.

મન ઘણું હડીલું છે, અર્પણ તરફ જતાં તે જ રોકે છે. વિચાર ભૂમિકાએ આહીં સાંભળીને કંઈક દેવાનું મન થાય, પણ મન કહેશે : ખગરદાર ! સાધુઓનો તો એ ધંધો છે, રોજ કહે છે કે તું દઈશ નહીં. મનની નીતિ પોતાનો કાબૂ ચાલુ રાખવાની છે, આત્માનો અંકુશ તે ઇચ્છતી નથી.

આપવાથી કશું ઘટવાનું નથી, એમ માનવું તે અજ્ઞાન છે. હા, જે આપો તે અહમ્ વિના આપો, શુભ રીતે આપો. ખેડૂત ખીજને જમીનમાં દાટી દે છે, કોઈ ન જુએ તેમ ! તેથી એકના હજાર કણ મળે છે. દાન પણ એ રીતે જ કરો.

કોઈ કહેશે પેસા ન હોય તો દાન ક્યાંથી કરવું ? તેને માટે જનુમોહન છે, બીજા આપે તેની સાચા દિલથી મર્યાસા કરે.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે અહિંસાની સર્વોચ્ચ ભૂમિકા આપી છે : સ્વયંતુ સમર્પણ કરી બીજાને મુખ, શાંતિ આપે તે અહિંસા. કૈન, ખ્રિસ્ત, ઇસ્લામ, બૌદ્ધ, ગૌદિક આદિ જમતના બધા ધર્મોએ અહિંસાને ધર્મનો પ્રાણ ગણાવેલ છે. બગવાન મહાવીરે અહિંસાના આયમથી પરમેશ્વર બનવા માટે ઉપદેશ કર્યો કે, “છવનમાં બધે અહિંસા લઈને ટવ.” છવન અહિંસામાં જોતપ્રોત થઈ જતું જોઈએ અહિંસા વિચારની બાબામાં નહીં પણ આચરણની બાબામાં પ્રગટ થવી જોઈએ.

અહિંસાને છવનમાં લાવવા માટે નિઃશબ્દની ભૂમિકા જરૂરની છે. મહાવીરે મૌન સાધના કરી. ૧૨ વર્ષ મુખે તે મૌન રહ્યા. એ મૌન વડે અહિંસાના વિચારને પુષ્ટ કર્યો. વાણીની અહિંસા પહેલાં પ્રાપ્ત કરી અને છવનમાં અહિંસા તાદાત્મ્ય થઈ ત્યારે પ્રવચન આપ્યું. વિચાર અને આચારનાં સમન થયા વિના ધર્મનો જન્મ ન થાય.

છવન જમાદવાની શરૂઆત વાણીથી થાય છે. મહાવીરે વાણીનાં આઠ હાલોએ કહ્યાં છે : અરપં, મધુરં, નિપુણં, કાર્ષણિતં, અનુભવં, ચર્ચરહિતં, પૂર્ણકલિતં અને સર્વજનુષાં.

બાઈબલમાં કહ્યું છે : જે સત્ય છે તે પરમ શક્તિ છે, તે જ પરમાત્મા નત્વ છે. ઓલ્ડ ટેસ્ટામેન્ટ કહે છે : વિશ્વમાં જે મહાન શક્તિ છે, સત્ય અને પ્રેમ. આ બેને પ્રાપ્ત થાય તે જીવનની પૂર્ણતાને પામી શકે છે.

સત્ય અને પ્રેમ અલગ નથી. એક જ સિદ્ધાંતની બે બાજુ છે. સિદ્ધાંતની એક બાજુ ઘસારો લાયકો તે બાજુમાં તે આલે નહીં. દયાળુતા નષ્ટ થાય તો સત્ય ખંડિત બને. સત્ય અનર્થ બને, ભારરૂપ બને. તે શબ્દમાં જ રહે એવું નહીં, પણ સત્ય ક્રિયાત્મક રહેવું જોઈએ, તેનું આગરણ થવું જોઈએ.

પરોપકાર

જે વ્યક્તિ પરોપકાર દ્વારા સર્વ આપે છે તે સર્વ પ્રાપ્ત કરે છે. તેના દાનથી તેનામાં ઊણપ આવતી નથી. સમુદ્ર પાણી ચૂસવા દે છે પરંતુ નદી દ્વારા તે જ પાણી તેનામાં આવે છે. વરસાદ જગતને પાણી આપે છે અને બાબીલવન દ્વારા પાણી મેળવે છે. આ જ રીતે દાન કરવાનું ફળ આગલા લવમાં મળી રહે છે.

આરાર્થક ગેડિકલ સ્ટોર

સાધુઓ ઘેરઘેર પરમાત્માનો દિવ્ય પ્રકાશ પરીપ-
કાર આવે ફેલાવે છે. અલ્પ અને પરમાલ્પ કરતાં વિચારોમાં
પ્રચંડ શક્તિ રહેલી છે. વિચારો દ્વારા જ વિશ્વમાં પરિ-
વર્તન લાવી શકાય છે. જેનોના ઉપાશ્રયોમાં થતાં વ્યાખ્યાનો
એ માત્ર પ્રવચનો નથી પરંતુ નૈતિક શિશુના વર્ગો છે,
જેના દ્વારા રાષ્ટ્રનું ઘટનર ચાલે છે. નૈતિક ઉદ્યાન સિવાય
રાષ્ટ્રનો વિકાસ થયો નહીં.

કલ્પસૂત્રમાં ભગવાન મહાવીરના આદર્શને અનુકૂળ
મુશ્કિલ કવિ ગાલિબની ભાષામાં પં. પદ્મસાગરજી કહે
છે કે : “ન સુનો ભગર બૂરા, કહે કોઈ, ન કહો ગર
બૂરા કરે કોઈ, રોક લો ગર બૂરા થલે કોઈ, બખ્શરો
ગર ખલા કરે કોઈ” આ રીતનું જીવન બવાલા નહીં
પણ બચોત બને છે અને પ્રકાશ આપે છે.

સાધનાની ચાર સ્થિતિ જણાવતાં તેઓ કહે છે કે
પરમાત્મા જામે માનવી (૧) અદમ્ય લઈને જાય છે; (૨)
નાદમ લઈને પાછો ફરે, (૩) કોદમનું ચિંતન કરીને
તેની પરિપૂર્ણતા (૪) મોદમથી આવે છે.

જીવ અદમ્યથી નીકળે તો અરિદંત મળે છે. જીવ
જ્યારે અમૃત બને છે ત્યારે તે શિવ બને છે. દયા બેવાથી
કે દયાનાં નામ વાંચવાથી રામ મરતો નથી પણ તેના

પ્રાયશ્ચિત્ત એવનશી રોગ જાય છે. તે રીતે, સત્યમય આચરણથી જ આત્માના રોગો દૂર થાય છે.

જ્યોતિષના આઠ પ્રકારો છે. (૧) અંગવિદ્યા (૨) અંગ સ્વપ્નવિદ્યા (૩) અંગ-સ્વરવિદ્યા (૪) અંગ-ભૂમિ-વિદ્યા (૫) વ્યંજનવિદ્યા (૬) લક્ષણવિદ્યા (૭) ઉત્પાતવિદ્યા (૮) અંતરિક્ષવિદ્યાનો સમાવેશ થાય છે. પ્રજ્ઞાનું કલ્યાણ થાય તેવા આશયથી અંજનશલાકા, પ્રતિષ્ઠા વગેરેનું સુદૃઢ નેન જ્યોતિષની દષ્ટિએ કાઢવામાં આવે છે. નેન આગમનું સાહિત્ય ટીકા ચૂરણી ભાષ્ય સહિત તેર લાખ છવીસ હજાર શ્લોક પ્રમાણે આજે પણ ઉપલબ્ધ છે.

નેન ઉપાશ્રય એ ધર્મ-આરાધક મેડિકલ સેન્ટર છે. ત્યાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવતા શ્રોતાઓ આઉટડોર પેશન્ટ છે. સાધુઓ ક્વોલિફાઈડ ડોક્ટરો છે અને તીર્થ-કરો સુપ્રીમ સર્જન અને ફિઝિશિયન છે. આ મેડિકલ સેન્ટરમાં જગતની વ્યાધિઓ, સ્વાર્થ-લોભપતાનો સંનિપાત, દુરાચરણો વિષમજ્વર, વિષય-કપાયનો ટી. બી., પરનિંદાનું કેન્સર, આત્મા-પ્રશંસાની વોમિટ વગેરે ખીમારીઓનો ઉપચાર થાય છે.

આ રોગો માટેની પેટન્ટ દવા છે, જેમાં જિનાજા પીલ્સ, પરમાર્થ મિક્ચર, આરાધના ટેબ્લેટસ અને સદ્ગુણ-પ્રશંસાના ગોલ્ડન ઇન્જેક્શન આપવામાં આવે છે.

પર્યુષણ લોકોને પરમેશ્વર તરફ લઈ જાય છે. પ્રાણીમાત્રના કલ્યાણનું આ પર્વ સંસારના સમસ્ત

જીવોની આયે મૈત્રી-સંબંધ બાંધવાનો ઉત્સવ છે. તમે પાત્ર બનો, પ્રાપ્તિ સ્વયં થયો. તમે પવિત્ર બનો, પૂર્ણતા આપોઆપ આવશે. પ્રયત્ન પરમેશ્વર થવા માટેનો છે, વૈષ્ણ હયાવા માટેનો નહીં. ધર્મ એ અનુશાસન છે. વિજ્ઞાન પર ધર્મનો અક્રુશ નહીં હોય તો વિજ્ઞાન વિનાશ લાવશે.

પ્રતિકારમાં સંઘર્ષ છે, સ્વીકારમાં સમન્વય છે. જે સહન કરે છે તે જગતમાં સન્માનપાત્ર બને છે. એની સાધના મુખ્યમય બને છે. જે સહન કરે, સાધના કરે અને બીજાને સહાયક બને તેનું નામ આધુ. અનીતિથી પ્રાપ્ત કરવાનું અને અભિમાનથી ખર્ચ કરવાનું બંધ કરો. પ્રામાણિકતાથી પ્રાપ્ત કરો અને નમ્રતાથી સમાજને અર્પણ કરો. અને તે જ પરમાત્માનો વિશ્વ સંદેશો છે.

ભગવાન મહાવીરનો ધર્મ સમર્પણની ભૂમિકા પર છે. ભારતની સંસ્કૃતિ ત્યાગીને પૂજે છે. જેન ધર્મ ત્યાગ-પ્રધાન છે. મહાવીરનું શાસન પચીસસો વર્ષથી સંઘ દ્વારા, ધાર્મિક સંમતિ દ્વારા સચવાયું છે. તમે કેટલું આપો છો તે નહીં પણ કેવા બાવથી આપો છો તે જોવાનું છે. બીજાને મિત્ર બનાવીને તમે સત્તુનાને ખતમ કરી શકો છો, એમ જાણી તેઓશ્રીએ હમેશું હતું કે શાજ્ઞાસુમાં નૈતિક ધર્મ આવે ત્યારે તે પણ શાજ્ઞા કલ્યાણ માટે ઉપયોગી બને છે. સમ્રાટ સિંહર અને સકુ વર્ધના સંવાદનું રજાંત ૧૪૭ કરતાં તેઓશ્રીએ

કર્મું રત્નું છે, રાકુંને પકડ્યા જાણી શિવંદરે તેની તીરવા પર ધ્રુવ ચર્ચને પૂછ્યું કે 'તારી મંચા મુજબ શિયા કરાશે.' ત્યારે રાકુંએ કહ્યું 'રત્નું છે નમે તમારી પેટી ભરવા લાંટ કરો છો, હું મારું પેટ ભરવા લાંટ કરું છું. આપણે જાને રાકુંએ છીએ. તોફા તમારાથી ઉદે છે, માટે તમને સમ્રાટ શિવંદર કહે છે અને મારાથી રત્ન તમારી માટે રાકું કહે છે.'

આત્મા એ જ રામ છે. વિવેક એ રામજી છે. સમતા અને શાંતિ એ જ સીતા છે. ધર્મપ્રેમ અને કર્તવ્યપ્રેમ એ હનુમાન છે. મંચા અને તુષ્ટા એ લંકાનગરી છે. અને અંદર બેઠેલા લોભ એ જ રાવણ છે. તમે તમારા અંતરમાં તુષ્ટો કે કોણ રાજ્ય કરે છે? રામ કે રાવણ? લોભનું સામ્રાજ્ય છે કે સમર્પણનું સામ્રાજ્ય છે? ધન પરોપકાર માટે અર્પણ કરવામાં આવે તો ધન અને ધર્મ જાને મોદાનાં સાધન બને.

હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી પોતાની અનુભૂતિના આધારે ધર્મની વ્યાખ્યા કરે છે: "અંતઃકરણસ્ય શુદ્ધિત્વં ઇતિ ધર્મઃ" અંતઃકરણના વિચારોને શુદ્ધ અને પવિત્ર કરવા તે ધર્મ. સદ્વિચાર, વિચારની પવિત્રતા સદાચારમાંથી, સદ્વર્તનમાંથી આવતી હોય. ને સદાચાર એ જીવનની પૂર્ણતા પ્રાપ્તિ માટેનો પાયો છે. આ પાયાને કયાંય બહારથી લાવવાનો નથી. તે આપણી અંદર જ છે. જેમ દુરાચાર અંદર છે તેમ સદાચાર પણ અંદર જ છે. દુરાચાર રોગ છે, સદાચાર ઔષધિ છે.

ઉપરોક્ત શબ્દો ઝીણા ઝીણા અને ધીમા વરસાદ વચ્ચે પણ શ્રી આચાર્ય પદ્મસાગરસૂરિજીએ ઉચ્ચાર્યા હતા. જેના જીવનમાં મદાગાર હશે તે બ્યક્તિ બ્યક્તિ મદી મમળિ બની જશે. મદાગારી બ્યક્તિ જંગમ યુનિવર્સિટી બની રહે છે. મદાગારનું ઉત્તમ અને ઉદાત્ત દર્શન રામાયણમાં છે. રામ અને સીતા જગતમાં સૌથી મોટા જીવન આદર્શો છે. સ્વયંની સાધનાનું માર્ગદર્શન રામાયણમાં છે. જીવનનું પરમ સત્વ પ્રાપ્ત કરવું હોય, જીવન-સાધનામાં આમળ વધવું હોય તો ગમના આદર્શ અનુસાર વર્તવા પ્રયત્ન કરવો. જન્મથી મૃત્યુપર્યંતના મદાગારી જીવનનું જુદા જુદા દૃષ્ટિકોણથી રામાયણમાં નિરૂપણ કરાયેલું છે એક માત્ર મધ્ય જીવનની પૂર્ણતાનું-સ્વયંની પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા પૂરતો ધર્મ પડે તેવો છે. પર્યુષણ અંગે તેઓએ આમળ કહે છે કે પર્યુષણ એ જીવનમાં પ્રેરણા અને પ્રભાશ દેનારું પર્વ છે. 'જીવનની શુદ્ધિ' અને 'સ્વયં' વડે સ્વયંને સ્વયંમાં પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ' એ તેનો સંદેશ છે. પાન્ડવોન આદર્શ દર વર્ષે સંદેશની યાદ આપવા, યાદને તાજી કરવા તે આવે છે. એ કારણે પર્વને મિત્ર માનેશ છે.

ધર્મની સ્થાપના હામા વડે ધર્મ શકે છે. અર્જુનમાં હામાનો પ્રવેશ થશે તો જીવનમાં પૂર્ણતા આવી જશે. તત્તવારથી શત્રુને મારવાની જરૂર નથી, પ્રેમ વડે શત્રુગાને હલો.

સાધુઆચાર

આ દિવસે ૨૪ તીર્થંકરોમાંથી સુખ્યત્વે આદિનાથ, નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથના જીવનનો પરિચય કરાવવામાં આવે છે અને સાધુઆચારનું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવે છે.

પાર્શ્વનાથ વારાણસી નગરીના અશ્વમેધ રાતના પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ માગસર વદ ૧૦ના રોજ થયો હતો. તેમના પર 'ઉપસર્ગા' નો વરસાદ વરસાવ્યો હતો. લગવાને સમતાથી, સ્વસ્થતાથી તે સહન કર્યાં. સેવા કરનાર ધરણેન્દ્ર અને કૃષ્ણ આપનાર કમલ પ્રત્યે સમદષ્ટિ રાખી. આ પાર્શ્વનાથ ઐતિહાસિક વ્યક્તિ છે. સમેતશિખર પર તે નિર્વાણ પામ્યા.

નેમિનાથ ૨૨મા તીર્થંકર છે. સૌર્યપુર નગરીના રાજા સમુદ્રવિજયના પુત્ર હતા. શ્રીકૃષ્ણના ભાઈ હતા. ચતુકુળ વંશના હતા. તેમનો ઇતિહાસ જૈન આગમમાં છે. જ્યાં સુધી જૈન ઇતિહાસનું સંશોધન નહીં થાય ત્યાં સુધી ભારતનો ગૌરવપૂર્ણ વિશાળ ભૂતકાળ પ્રસ્થાપિત નહીં થાય. તે ઇતિહાસ કડીબદ્ધ જૈન આગમમાં પડેલ છે.

નેમિકુમારના મૌન અને લગ્નની સંમતિમાં સમુદ્ર વિજય રાજાએ જાન જોડી પરંતુ પશુઓના પોકાર સાંભળી આત્માએ પોકાર કર્યો અને પશુઓને બંધનમુક્ત કર્યાં તેમ આત્માએ આત્માને બંધનમુક્ત કર્યો. રાજાને જોઈ ન

હતી, અન્યા પણ ન હતી; પરંતુ પૂર્વાવના ભોભાવલિ-
કર્મને કારણે લગ્નમંડપ સુધી આન્યા ને કર્મક્ષય થતાં
અંધમ માર્ગ સ્વીકાર્યો. રાજુલ પ્રત્યે લેશમાત્ર આશ્ચર્ય
તેમના મનમાં જન્મી ન હતી. નેત્રિકુમાર અંધમ-
માર્ગે વિચલ્યાં તો રાજુલ પણ તે માર્ગે વિચરી, બંને
વચ્ચે કોઈપણ બળનો ભૌતિક વિચાર જન્મ્યો ન હતો.
નેત્રિનાથ ત્રિનાર પર નિર્વાણ પામ્યા.

ધર્મના પ્રથમ પ્રવર્તક ઉપકારી પ્રભુ શ્રી આદિનાથ
થયા. ભારતના પ્રથમ શિક્ષી, પ્રથમ વૈજ્ઞાનિક આદિનાથ
હતા. તેમના પુત્ર બરતના નામ ઉપરથી દેશનું નામ
ભારત પડ્યું.

જો રાજા બીજાનાં દુઃખોનો સ્વયં અનુભવ કરે છે
તેની પ્રજા વત્સલ બને છે.

લગ્નપ્રધાની રાજ્યાત જપબદેવના નમયમા થઈ.
આદિનાથે પુરુષની યોસોર અને સ્ત્રીઓની દાસક કરાવ્યો
શીખવી.

ઉંચે સાધુ-સાધ્વીજીની મહાચારીનો સંશિષ્ય
પરિધય કરાવવામાં આવે છે.

સાધુ દોટલે સમતા, સંતોષ ને શાંતિની ત્રિમૂર્તિ.
જેમ રાજાવજ દાદ, નડકો, વરસાદ જલ કરે છે તે
કમાનને પાત્ર બને છે. રાજા આખાને માટે વંદનીય બને
છે. તેમ સાધુ સમાજ ને રાજા આટે સદન કરે છે.

સંસારનો નવાજ કરી સંસારના એવ મારે પૂરવા જ આવે છે, તેથી તે સન્માનીય, વંદનીય અને પૂજનીય બને છે.

જે સદન કરે તે સાધુ.

જે મહાવક બને તે સાધુ.

જે સાધનામાં મગ્ન રહે તે સાધુ.

જે ક્ષય અને પરતું એવ સાધે તે સાધુ.

સાધુનું જીવન અસાધનું-સાધનાનું જીવન છે.

પરમાર પરથી પાત્રી સરકી જાય તેમ સાધુના જીવનમાં રાગ, દ્વેષ ને વિષય-કામનાં નીર આવતાં નથી, આવે તો સરકી જાય છે. સાધુ સંસારમાં ત્રણ કમળવત છે. માટી પાત્રીને શૂસે છે તેથી તેનું વજન વધી જાય છે. સંસારીનું પણ તેવું જ છે, તેથી જ તે ડૂબે છે. અનાસક્તિ તરે છે અને આસક્તિ ડૂબે છે. લોખંડનું પીપ ખાલી હોય તો તે તરે છે, પરંતુ ભરેલું હોય તો તે ડૂબે છે. મન પીપ જેવું છે. મનમાં સંસાર ભર્યો હશે તો તે ડૂબશે. મન ખાલી હોય તો તે સંસારને તરી જાય.

સાધુ નિઃસ્પૃહી, માનનીય પ્રેક્ષકર છે, જે જીવનમાં આત્મવિજ્ઞાનનું અને સમાજવિજ્ઞાનનું જ્ઞાન આપે છે, પરોપકારના પાઠ લખાવે છે. સાધુ શ્રેષ્ઠ, બુદ્ધિમાન વકીલ છે, જે કર્મના કલંકમાંથી આત્માને સુક્ત કરે છે, બંધન-માંથી સુક્તિ અપાવે છે, સંસારના કેદખાનામાંથી છોડાવે છે. સાધુ એટલે સારામાં સારો એન્જિનિયર, જે જીવનનું

મુંદર અને ભલે નિર્માણ કરે છે. સાધુ એ પ્રથમ પંક્તિનો ટોકટર છે, જે આત્માને જન્મ, જરા, મૃત્યુ એ ત્રિવિધ નાગવૃક્ષમાંથી મુક્ત કરે છે. સાધુ સાચો મિત્ર છે, જે આત્માને પરમાત્મ દયા પ્રાપ્ત કરવા સાચી સલાહ આપે છે, મુંદર માર્ગદર્શન આપે છે ને દુઃખમાં સ્થાયી બની પીરજ આપી દુઃખને દગલું બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે. સાધુ યોગ, તપ ને સંયમના ત્રિવેળીરૂપ છે. સાધુ પાતાના આચારથી બગવાનના વિચાર પ્રત્યક્ષ છપી બતાવે છે અને સર્વદુઃ કષ્ટાણુ વાંચે છે.

સંપ-કુસંપ

દરજીની પાસે કતાર અને સોય બંને છે. બંનેનું કાર્ય અલગ અલગ છે. કાતર કાપે છે, સોય ભેટે છે, એવી જ રીતે સંસારમાં પણ બે પ્રકારના માણસો વસે છે-એક માણસ કુસંપ કાપે છે, બીજા પીએ માણસ સંપ કાપે છે. કાપતાં વાર લાગતી નથી, સાંપતાં જ વાર લાગે છે.

સ્વપ્નો

પાંગમા દિવસે કલ્પસૂત્રનું ગીતું વ્યાખ્યાન હોય છે. તેમાં કેટલાક આચાર્યો ભગવાન મહાવીરના ૨૭ ભવ તીર્થંકરની માતાને આવતાં ૧૪ સ્વપ્નોમાંથી ચોડાં સ્વપ્નોનાં તેના કૃપા સાથે પરિચય આપવામાં આવે છે.

ભગવાન મહાવીર ગર્ભમાં હતા ત્યારે મારાં સુંદર ચિહ્નોની પ્રતીતિ થાય છે. મહાપુરુષોનું આગમન હંમેશાં સુખ, સમૃદ્ધિ જોઈ લાવે છે. પરમાત્મા મહાવીર ગર્ભમાં હતા ત્યારે ધન, ધાન્ય તેમજ રાષ્ટ્રની દરેક વસ્તુમાં સુંદર વધારો થયો. પ્રાણીજીવનમાં સુખનો વધારો થયો તેથી તે જાળકના માતા-પિતાએ વર્ધમાન નામ પાડ્યું. કુમાર અવસ્થામાં મિત્રો સાથે અનાસક્ત લાવે કીડા કરે છે. તેમની શક્તિનું વર્ણન દેવસભામાં ઇન્દ્ર કરે છે ને પ્રશંસા કરે છે ને ત્યાં એક દેવ તે શક્તિનો પરિચય કરવા આવે છે. તે વખતે વર્ધમાનની વીરતાનો પરિચય થાય છે અને 'મહાવીર' નામ પડે છે. આ નામ દેવપ્રદત્ત છે.

ભગવાન જ્યારે ગર્ભમાં હતા ત્યારે તેમની માતાને ઉત્કૃષ્ટ હાથી, જાળદ, સિંહ, લક્ષ્મી, પુષ્પમાળા, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, પૂર્ણકુંભ, કમળ, સરોવર, સસુદ્ર, દેવવિમાન, રત્નનો ઢગલો, ધુમાડા વગરનો અગ્નિ વગેરે ૧૪ સ્વપ્નો આવે છે. આ સ્વપ્નોમાં વિજ્ઞાન છે. રાત્રિના પહેલા

પહોરમાં જોયેલ સ્વપ્નનું ફળ બાર માસમાં મળે છે, બીજા પહોરનું છ માસમાં ફળ મળે છે, ત્રીજા પહોરનું સ્વપ્ન-ફળ ત્રણ માસમાં અને ચોથા પહોરનું સ્વપ્ન એક માસમાં ફળે છે. સૂર્યોદય થતાં પહેલાં બે ઘડી પહેલાં જોયેલ સ્વપ્નનું ફળ દસ દિવસ પછી મળે છે અને સૂર્યોદય વખતે જોયેલ સ્વપ્નનું ફળ તાત્કાલિક મળે છે. ખરાબ સ્વપ્ન આવે તો તે કોઈને કહેવામાં આવે કે પછી સૂઈ જવાથી સ્વપ્નનું ફળ મળતું નથી. સારું સ્વપ્ન આવે તો કોઈ શુદ્ધ અથવા ધર્મપ્રિય વ્યક્તિને અથવા ગાયના કાનમાં સ્વપ્ન કહેવાથી તેનું પરિણામ મુંઢર આવે છે. મારું સ્વપ્ન આવે તો પછી સૂઈ જવું નહીં પરંતુ તાત્કાલિક બિટી જવું, નહીંતર તેનું ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી.

સ્વપ્નમાં સૂઈ કે ચંદ્ર ગળી જતો દેખાય તો તે સમૃદ્ધ બને તથા પાણી ભરેલ કુંબ ગુએ તે વ્યાપારમાં લાભ થાય. તે વખતના રાજાઓએ બવિધ આખમું કે આ કુમાર કાં તો ચક્રવર્તી સમ્રાટ થશે અથવા ત્રણહોકને વંદનીય તીર્થંકર થશે. કુમારના પિતાએ તેમને બદળક ધન આપી ખુશ કર્યાં.

આ બધા પદ્ધતી દર્શિત થાય છે કે વરનું પરથી પ્રમત્તા જોઈ થયી તેનું નામ દાન છે. દીધા પછી તે યાદ કરવું તે વ્યાપાર છે. ત્યાગની નકલ કરી શકાય છે પણ તેથી દેશભ્યં પ્રવેશ થતો નથી સૂઈનાં ચિત્રો દોરી શકાય પરંતુ તે ચિત્રમાંથી સૂઈનાં ચિરંજીવ પ્રગટી શકનાં

નથી. ધર્મમાં આત્માનું મુખ મુખ્ય છે, સંસારનું મુખ ગીળું છે. ત્યારે આપણે પ્રભુના માર્ગે પ્રયાણ કરીએ છીએ ત્યારે સત્યમુખ છે, ત્યારે વિષય-ક્રપાવના માર્ગે જઈએ ત્યારે કળીમુખ છે. ધર્મ મોહાવડી પાવો ભેઈએ. કામ કરતાં અર્થ વધારે છે. અર્થ કરતાં ગુસ્તાની પ્રસિદ્ધિ વધારે છે. તેની પકડમાં બધું બુલાય છે. માટે કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન સાંભળીને હવનને દર્શન્યનિષ્ઠ ગનાવો. ધર્મ ભાવનાથી સ્થગર ગનાવો. આવું બધું વગર કંઈ સમજે તે દેવ છે. કહીએ ને સમજે તે માણસ છે પરંતુ કહીએ તે છતાં ય ન સમજે તે ઠોર છે. ને ત્યાંથી, પરપદને પ્રાપ્ત કરવા કટિબદ્ધ થવાનું છે.

આ દિવસે ગયોરનાં ચૌદ સ્વપ્નો ઉતારવામાં આવે છે, તે ચૌદ સ્વપ્નોનું સ્વરૂપ ભેઈએ.

૧. સ્વપ્નમાં ચાર દંતશૂળવાળો હાથી દેખાય એટલે ચાર પ્રકારનાં ધર્મ, દાન, શીલ અને તપનાં ભાવ-યુક્ત બાળક થશે.
૨. વૃષભ દેખાયો એટલે તે ધર્મરૂપી બીજ વાવીને ખેતી કરશે.
૩. સિંહ દેખાયો એટલે કામરૂપી હાથીને મારવામાં સમર્થ થશે.
૪. લક્ષ્મી દેખાતાં સંપત્તિનું વર્ણીદાન કરશે.
૫. ફૂલની માળા સૂચવે છે કે બાળક ત્રણે ભુવનમાં ફૂલની જેમ પૂજશે.

૧. ચંદ્ર ભેતાં પુત્રની કાંતિ ચંદ્ર અમાન થયો.
૭. સૂર્ય ભેતાં સૂર્ય ભેલો પ્રતાપી ને પોતાના જ્ઞાનરૂપી સૂર્યથી ત્રણે જીવનને પ્રકાશિત કરનાર બાળક થયો.
૮. ધવજ દેખાતાં બાળક ત્રણ જીવનમાં ધર્મધજ દર-કાવનાર થયો.
૯. કળશ ભેતાં ધર્મકળશ ધોતરફ દેખાવયો.
૧૦. સરોવર ભેતાં દેવો પૂજા કરયો.
૧૧. રત્નાકર ભેતાં તે કેવલજ્ઞાની થયો.
૧૨. વિમાન સૂચવે છે કે વેમાનિક દેવ પૂજા કરશે.
૧૩. ત્રણ બદ સૂચવે છે કે રજત મુવળ ને રત્નના ગદ સમવસરણમાં વિરાજ થયો.
૧૪. અગ્નિજ્વાળા દર્શાવે છે કે ત્રણસીકને શુદ્ધ, પવિત્ર બનાવયો.

આવાં ઉત્કૃષ્ટ સ્વપ્ન દેહના તીર્થ દેશની માતાને જ આવે.

પ્રભુકૃપા

રાજકારણ અને પૈસા મેલના માર્ગે હાઈ જવા નથી 'ત્રણ પ્રભુની કૃપા જ મેલના માર્ગે હાઈ બધ ર. ધર્મ કરે ' કે આનંદમય જીવન જીવવાનું છે અને ભેકે ભેકે જનને જીવનમાં ઉતારવાનાં છે.

ગાણધરવાદ

આજનો દિવસ વધુ અગત્યનો છે. આજે પ્રભુ મહાવીરને તમે ઉપસર્ગીનો પરિચય તેમ જ અલ્પમાંથી અલ્પ ગનાવવાની પ્રક્રિયા ગાણધરવાદનો પરિચય મેળવીશું.

જે લોકો મહાન થવાના છે તેમનામાં નાનપણથી નમ્રતા, સંતોષ, ટમના તેમ જ વિવેક તેમના સ્વભાવમાં અંતર્ગત રહેલ હોય છે. સારા સ્વભાવથી, સારા, વિચારથી, સારા વર્તનથી મનુષ્ય મહાન બને છે. આવું જ ભગવાન મહાવીરના જીવનમાં સાદૃશ્ય થયું.

વિશ્વનું જયમંગલ કરવા માટે મહાવીરે સંસારનો ત્યાગ કર્યો. કર્મોનો નાશ કરવા સાડાળાર વર્ષનાં ઘોર તપ કર્યાં તે સમયે અતિલયંકર, દારુણ ઉપસર્ગો ભગવાને શાંત, સ્વસ્થ રહીને સમતાપૂર્વક સહન કર્યાં અને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી. તે ઉપસર્ગો સાંભળતાં કે વાંચતાં આંખમાંથી ચોધાર આંસુ આલ્યાં જાય ને હૈયામાં અકથ્ય વેદના થાય. ભગવાન જ્યાં ગયા ત્યાં આગ સાથે રમત રમ્યા. ચંડ કૌશિકે પ્રભુ પર આગ છોડી, ગૌશાળાએ આગ છોડી, ગોવાળિયાએ પ્રભુના બે પગ વચ્ચે આગ લગાડી પરંતુ ભગવાનનું ફંવાડુંય ન ફરક્યું. એમના મુખ પર વિરલ પ્રસન્નતા વિલસી રહેતી. મનમાં એક જ વિચાર, એક જ ધૂન કે

વિદ્યમાનના પ્રાણીઓને સર્વ પાપોમાંથી છોડાવું, સર્વ દુઃખોમાંથી મુક્ત કરું. આવી ઝંખના સતત તેમના હિલમાં રચ્યા કરતી. સાધનાના સમય દરમ્યાન પ્રતિફળ અને સાનુકૂળ ઉપસર્ગો થાય છે પરંતુ પ્રભુ જાને આમે અદગ રહ્યા. ના તેમનામાં કોઈ પ્રત્યે રાગ વશ્યો કે ના કોઈ માટે દોષ વશ્યો.

જગવાનને આરવા ધમ્મી જતા ગોવાજિવાના દ્વાર દુન્દુ પકડી લીધા. જગવાનને પ્રાર્થના કરી કે, હે જગવન, હું આપની સેવા કરું. તો જગવાને તેને ના પાડી. પાતાના પુરુષાર્થથી બધું સંઘન કરું, અને સર્વસ્વ મિદ્ધ કરું. આમ ભોગીને, ત્યજીને સંપૂર્ણ ત્યાગી બન્યા. મંસારના મંપૂર્ણ ત્યાગી બની નિઃસંગી ને નિઃશબ્દની માધનામાં પ્રવેશ કરે છે. પ્રતિફળ મંભેગો ઉપસ્થિત થયા છતાં પરમાત્મા પ્રત્યેના અપૂર્વ પ્રેમથી તે બધા સંભેગોનું સ્વાગત કરે છે, તેમણે મર્ત્યવનો ત્યાગ કર્યો અને રાગ કર્યો રચનો, આત્માનો અને પરમપદ પ્રાપ્તિ કર્યું.

દરિદ્ર વિધવાળા બંદ કીશિકે પ્રભુને રૂંધ દીધો ત્યારે પ્રભુના હિલમાં તો બંદ કીશિકના કર્મ પ્રત્યે કરુણા હતી. તેનો ઉદ્ધાર કરવા પ્રભુએ કર્યું, 'બંદ કીશિક, સમજ' આ 'કમજ' શબ્દથી બંદ કીશિકની આગ વિદ્યુત બની, દીધેલ રૂંધમાંથી વાતમદ્યનું દૂધ વહી રહ્યું. જ્ઞાનનાથી શુભાવેલ વસ્તુ બીજું જ્ઞાન કરતાં મુખારી લેવી ભેઈએ. આપણે બીજાને ભેઈ શકીએ છંદન પણ આપણે પાતાને ભેઈ શકતા નથી.

સંઘર્ષ દેવે અકસ્માત ઉપસામાં ફાળે પડેલું અપૂર્વ સ્વસ્થતા ને સમતા અગ્રે પ્રગ્લબનાનો પ્રકાશ પ્રભુ પર પામતી રહ્યા. પૂર્વ કર્મોના પરિપાકને કારણે જ્ઞાનમાં ખીણા બોંકાયા નોય તે જ સમતા ને ને જ પ્રગ્લબતા.

પ્રભુ જાણના નવા કે જીવનમાં હુણ એક અનિવાર્ય અનિશિ છે. હુણ મર્યાદા સહન કરે તો હુણ સમજી જાની જશે. અશુભ કાર્યના ઉદય વખતે થોડો વિચાર કરવાથી અશુભ કર્મ શુભમાં ફેરવાઈ જશે. જ્યાં સુધી અહંકારની દવા ફૂટજોલમાં પડાય ત્યાં સુધી તેને લાતો સહન કરવી પડે છે. તે દવા નીકળતાં કોઈની લાત ફૂટજોલને સહન કરવી પડતી નથી. પ્રભુએ ઉપસર્ગા વખતે સમતા, ધીરતા, વીરતા દાખવીને પોતાની સત્ત્વશીલતાને પ્રતિષ્ઠિત કરી.

સાડાબાર વર્ષની અઘોર તપસ્યા બાદ લગવાનને કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન પ્રગટ્યાં. તે વખતે આ દેશમાં પ્રથમ હતા પરંતુ કોઈને વિરતિનો ભાવ જાણતો નહોતો. ત્યાં ગૌતમ સ્વામીને લગવાનનો પરિચય થયો. તેમનો અહંકાર પરમાત્મા પ્રાપ્તિનું કારણ બન્યો અને ગૌતમના જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યું. જીવનનું વિષ પણ અમૃત બન્યું. પાવાપુરીમાં મહાન યજ્ઞ થતો હતો ત્યારે ઇન્દ્રભૂતિ, અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ વગેરે પ્રખર પ્રકાંડ વિદ્વાન ત્યાં આવ્યા હતા. તે દરેકને જ્ઞાનનો કેશ ચઢ્યો હતો પરંતુ મનમાં એક યા ખીજી શંકા હતી.

આત્મા, કર્મ, શરીર, દેવ, નરક, પુણ્ય, પરલોક અને
મોક્ષ વગેરેનું મનમાં સમાધાન થતું ન હતું. પ્રભુ
મહાવીરે પોતાના જ્ઞાનના પ્રકાશમાં તેમને આધ્યા શાસ્ત્ર
દર્શાવ્યો.

વૈજ્ઞાનિક સાધનો આરક્તે કંઈક પ્રાપ્ત થાય છે
પરંતુ પ્રભુ-સાધના આરક્ત અર્પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.
સાધના કરતા કરના પ્રભુ મહાવીર જન્યા. હંદ્રિયો ઉપબોગ
માટે નથી પણ ત્યાગ માટે છે. હીરાને જોનાર ધત્તા
હોય છે પરંતુ ખરીદનાર જુગ જોણા હોય છે, તેમ
ધર્મ-પ્રવચનો સાંભળનારા ધણા હોય છે પણ ધર્મને
પામનારા ધણા જોણા હોય છે.

જેમ બીજામાં વૃક્ષ છે, તેમાં તેલ છે, દૂધમાં
માખણ છે, લાકડામાં અગ્નિ છે, પુષ્પમાં મુગધ છે તેમ
શરીરમાં આત્મા છે. આત્મામાં પરમાત્મા તત્ત્વ ધુપાયેલ છે.

વાયરમાં હેલિકોપ્ટરનીટી દેખાતી નથી પણ તેના કાર્યથી
તેનો પરિચય થાય છે, તેના કારણથી નહીં. તેવી રીતે
શરીરની બિન્ન બિન્ન હંદ્રિયો દ્વારા, તેનાં કાર્યો દ્વારા
આત્માનો પરિચય થાય છે, કાર્ય કારણ દ્વારા પરિચય થાય
છે. કારણ હોય તો જ કાર્યની સંભાવના છે કારણ વગર
કાર્ય જની શકે નહીં. સાધના દ્વારા સાધનો પરિચય
થાય છે, જે વસ્તુ કેવલજ્ઞાનની ભૂમિકા રસી જોવાની છે
તે વસ્તુનો પરિચય છદ્મસ્થ અવસ્થામાં ન થઈ શકે.
અર્પણ અવસ્થામાં પૂર્ણતાનો અનુભવ ન થઈ શકે.

એમ દરની વસ્તુ જોવા માટે માનવમ આંતરની જરૂર પડે છે, તેનાથી વધુ દરની વસ્તુ જોવા માટે જાવનો ક્યુતરની જરૂર પડે, દરની આંતરની વસ્તુઓ જોવા માટે રેડિયોકેમીની જરૂર પડે, તેમ, આત્માને જોવા માટે કેવલ જ્ઞાન લેઈ જો. માનવની સાચી જોવાનું છે. આત્મામાંથી અલમ, નીકળી જાય તો આત્મા અધિદેવ બને, અલમ અને અલમ બને. આત્મા જ મીતરે પ્રત્યક્ષ અનુભવનું. મન્દ્રબુદ્ધિ અલંકાર પર અવાર થઈને આવ્યા ને નસ, વિવેકી અને વિનયી બની અલમ બની ગયા.

પરમાત્માએ સર્વ કલ્યાણના બાવળી આત્માને પરમાત્મા બનાવવાનો માર્ગ બતાવ્યો. આત્મા કવલ: સિદ્ધ છે, પરમ સત્ય છે. વિષયમાં આત્માથી શંકા ઉત્પન્ન થાય તે જ સિદ્ધ કરે છે કે આત્મા છે.

વિચારો શબ્દો દ્વારા અભિવ્યક્ત થાય છે પણ વિચારને કોઈ લેઈ શકતું નથી. તે ક્યાંથી જન્મે છે, તેની શોધ થઈ શકતી નથી. વિચારો એટમોસ્ફીય કરતાં વધુ બળવાન હોય છે. રેડિયો સ્ટેશનથી પ્રસરતો અવાજ ખૂણેખાંચરે પહોંચી જાય છે તેમ આપણા વિચારો વિશ્વમાં બધે પ્રસરી જાય છે.

કીડી રેલવેના પાટા પર જતી હોય ને સામેથી ધસમસતી ગાડી આવતી હોય ત્યારે તે પોતાની ચેતનાથી પોતાનો બચાવ કરી શકે છે. આ ઉપરથી તેનામાં આત્મા છે એમ કંઠી શકાય. કૂતરામાં રહેલ ચેતન સંજ્ઞાથી તે

પોતાના માલિકને, મકાનને ઝોળખી શકે છે. પશુમાં સંપૂર્ણ ચેતના નથી હતા તે ઝોળખી શકે છે, આ બતાવે છે કે તેનામાં આત્મા છે.

આંધળાને પ્રકાશ અંગે શબ્દના માધ્યમથી સમજાવી નહીં શકાય. પ્રકાશ અંગેની જિજ્ઞાસા ગૃહીત નહીં કરી શકાય. પણ તેનો અંધાપો દૂર થાય તો તેને દેશ વગર કે સમબલ્યા વગર તે પ્રકાશનો અનુભવ સ્વયં કરી શકશે. દશરથ અવસ્થામાં અજ્ઞાનનો અંધાપો અંધાપો છે, તેથી આત્મા વિશેનું જ્ઞાન ન થઈ શકે, પાનું ને અંધાપો દૂર થાય ને જ્ઞાનનો પ્રકાશ ઝળહળી રહે એટલે ભરૂં જા પર્ણિત્યનિરા આવી જાય તો તેને વધુ પ્રત્યક્ષ થઈ જાય. પછી ત્યાં શબ્દોની કે પ્રયોગની જરૂર રહેતી નથી

જ્ઞાનંદ

અરિંદ્રા, સુત્ય, અસીયં પ્રાક્ષર્યં અને અપરિધિદં તદ્દદ્ધીરે ધીરે જવાનુ મે મપેત્ત મતો જીવનમાં આવશે ત્યારે જ આત્મંદ્રિય સિદ્ધ થશે. આત્મપ્રવૃત્તિમાં રમ જાગશે ત્યારે ધન, શીલ, તપ અને ભાવમાં એવો ઉત્સાહ આવશે કે એ જ્ઞાનંદ તમે કોઈને નહીં ફેરી શકો.

સંવત્સરી

આત્મનો દિવસ સર્વથિનું છે. આજે સંવત્સરી દિન છે. આજે વાર્ષિક સમાપના ન્યૂન્યોન્યને અપાય છે, કૈવાય છે. આત્માને પરમાત્મા બનાવવાનો મહામંત્ર 'ભિચ્છામિ દુક્કહં' આજે શૂંઠ રહે છે. બલ્બતાં થયેલ બૂલ કે કહેલ બૂલની સમાપના નાનાં મોટાં દરેકની પાસે માંગવામાં આવે છે. આજે મન પરના ભાર ઊતરી જાય છે. માનવીનો આત્મા હળવો બને છે અને પ્રસન્નતા ને પ્રેમના પીયૂષ પથરાઈ રહે છે. સદાચાર પરચથી 'ભિચ્છામિ દુક્કહં' મંત્રની સાધના કરે તે પાપી પાપ પરમાત્મા બને. મનમાં ગાંઠ રાખી ગમે તેટલી સાધના કરે તે છાણ પર લીંપણ સમાન નિષ્ફળ જાય છે. જે આત્મા અહિંસા, સંયમ અને તપની ત્રિવેણીમાં ક્ષના કરે તે પરમાત્મા બને અને તેનો 'ભિચ્છામિ દુક્કહં' મંત્ર સફળ થાય. સદ્લાવના ને મૈત્રીની સૌરભ પ્રસરી રહે.

મનરૂપી ટાયરમાંથી લાવનારૂપી હવા નીકળી જાય ત્યારે જીવનરૂપી કાર ચાલી શકતી નથી, માટે દરરોજ પ્રવચનરૂપી પંપ દ્વારા મનરૂપી ટાયરમાં લાવનારૂપી હવા ભરાવતા રહો; જેથી જીવનરૂપી કાર સારી રીતે ચાલી શકે અને સુખિરૂપી મંજિલે સહેલાઈથી પહોંચી શકે.

હરદે, બેડાં અને આંખળાના તથા ત્રિકુળાના ચૂર્ણથી શરીર તો નીરોગી બને છે, શુદ્ધ થાય છે; તેમ અહિંસા,

સંઘમ' અને તપની આરાધના દ્વારા આત્મા નીરોગી બને છે, શુદ્ધ થાય છે અને પરમાત્માની દશા પ્રાપ્ત કરવા શોગ્ય બને છે.

મનુષ્યને જે આંખ, જે કાન, જે હાથ, જે નસકોશ, જે પગ, જે હોઠ વગેરે બધાં આપેલ છે, પરંતુ જીભ એક જ છે. તે બતાવે છે કે જીભનો ઉપયોગ મંચમથી કરવો જોઈએ. સંઘમથી વાણીનો વ્યાપાર કરવો જોઈએ. માંબળો બધું પણ જોતવામાં હજારવાર વિચારી આવશ્યક હોય તેટલું જોશો. જીભ પર સંઘમ જે સ્પષ્ટ પ્રકાશનું નય છે.

બીજાના દોષો જોવા માટે સહસાક્ષી બનીએ છીએ અને પોતાના દોષો જોવા માટે એકાક્ષી બનીએ છીએ. તેને ઉલટાવવામાં આવે તો આત્મા હાથગામી બની શકે.

જીવનને જીવન અને મૃત્યુવાન બનાવવા માટે ઈત્રીની જરૂર પડે. આજની સંવત્સરીનો દિવસ તે ઈત્રી પર્વ છે. બીજ વગર વૃક્ષ દઈ દાકનું નથી, તેમ હૃદયમાં ઈત્રીરૂપી બીજ વાળ્યા પછી જાંતરમાં પ્રેમવૃક્ષ પ્રગટી શકે.

કાન દ્વારા ખરાબ-બૂઝું માંબળીય નહીં. બૂલકામમાં માંબળેલ રોય તો તે માટે હૃદયથી 'મિત્રામિ દુહડ' મારા હાથથી કોઈનું બદ્ધિત કરીશ નહીં મુતકાદમાં થયેલ ખરાબ રોય તો તે માટે મિત્રામિ દુહડ.

મારા પગે, જે નીચેયાત્રા કરવાનું સંચલ છે તે દુરાચારનું આચમ બનેલ હોય તો તે માટે મિત્રામિ

હુકમ. મારી જીભ જે પરમાત્માનો હુકમ કરવા માટે છે તે અસ્થિનું કારણ બનેલ હોય કે અમાન્ય બોધાયું હોય, ભૂતકાળમાં તેનો હુકમોના અંગે હોય તો તે માટે મિચ્છામિ હુકમ. જોતો કે મારાં હુકમોના નાશ પામે, મારાં પાપ નાશ પામે ને મારું કારણ થાય.

જે બીજનું શૂરું વિચારે છે તેનું જ શૂરું થાય છે. દીવાસળી પાતાનું માનું બાળીને બીજને બાળી શકે છે. જેનું વિચારણા તેનું પામણા. વિચાર સૂક્ષ્મ છે, વસ્તુ સૂક્ષ્મ છે. સૂક્ષ્મની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મની શક્તિ ધરાવનાર છે. સૂક્ષ્મતમ શક્તિ વધતાં શક્તિ વધે છે.

વસ્તુ કરતાં ક્રિયા સૂક્ષ્મ છે. ક્રિયા કરતાં વિચાર વધુ સૂક્ષ્મ છે. કાર્ય પોતે ખરાબ નથી, તેના ખરાબ વિચારે ખરાબ કામ કરાવે છે.

આજે આ સંવત્સરીના દિવસે સંકલ્પ કરીએ કે સંપૂર્ણ રાષ્ટ્રને જાગૃત કરવા, મનઃશુદ્ધિનું નવસર્જન કરવા, જીવનનો જીર્ણોદ્ધાર કરવા કોઈનું ખરાબ કરીશ નહીં, ખરાબ જોઈશ નહીં, ખરાબ આવરીશ નહીં. ભૂતકાળમાં આ આંખે કોઈ ખરાબ જોવાઈ ગયેલ હોય તો તે માટે મિચ્છામિ હુકમ.

o

o

o

આ સંકલ્પ દ્વારા સૌ પ્રથમ ઇન્દ્રિયો પર અધિકાર પ્રાપ્ત થાય તે પછી આત્મા પર સંપૂર્ણ અધિકાર થશે.

મારે રોકેટમાં બેસીને ચંદ્રલોકમાં જવું નથી, સ્વખમરીનમાં બેસીને સાગરના ઊંડાણમાં જવું નથી. જમતના આ છેટેથી પેલા છેટે જવું નથી, પરંતુ 'મિસ્ટામિ દુલ્હન' ના માધ્યમ દ્વારા એકગ્રીબના મન મુખી પહોંચવું છે. આ 'મિસ્ટામિ દુલ્હન' બૌદ્ધિક મંત્ર છે. સ્વીકાર, અને એમાં સમર્પણની બાવના અંતર્ગત છે. સ્વીકાર એરણ સમાન છે, તે ચાહન કરે છે, ધાને ઝીલે છે. ૬૬ અને મજબૂત સમર્પણ ગંગાના નીર સમાન છે. જે ગદરના ગંદા પાણીને પોતાનામાં સમાવીને પોતાની માદક નિર્માળ અને પવિત્ર બનાવે છે. જ્યારે પાપી આત્મા પરમાત્માના શરણે જાય છે ત્યારે તે પરમાત્મા અને છે જીવન વિષય-કથાઓનાં પાપોથી વિદૂત બનેલ છે. સમર્પણની પ્રબાવનાથી તે અંકારી બને છે. અંકારી બનેલા આત્મા શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક, ઔદિક છે આધ્યાત્મિક રાગાશી મુક્ત બને છે ચિંતામયન મન અગાધ રાગાશી મુક્ત રહી શકવું નથી. આવા અગાધ રાગાશી મુક્ત રહેવું હોય તો માયા પર બાર વ્યાજો કરી મગજ પરનું ટેન્શન દૂર કરવું જોઈએ. વિષય-કથાઓનું ટેન્શન દૂર થાય છે 'મિસ્ટામિ દુલ્હન' મંત્રથી.

આ મંત્રસદી પર્વ અણુમોલ સમય છે રાગદ્વેષની નામજારમાંથી મુક્ત થવા ખરા હૃદયથી અન્યોન્મની સમાપના પામે. શામા આપવાથી તમે અનેક રાગાશી મુક્ત થઈ શકો. બારમુક્ત બનવાથી આત્મા દુઃખો બનશે.

વિદેશ જનારને સર્વ રોગોમાંથી મુક્ત હોવાનું સર્ટિફિકેટ જનાવવું પડે છે તેમ મોક્ષમાં જવા માટે નીરાગીપણાનું સર્ટિફિકેટ લેવું જોઈએ, ને તે પ્રાપ્ત થાય મિચ્છામિ હુક્કડંગી.

આ અવસર છે સંવત્સરી દામાખનાનો. આ દિવસે ભૂતકાળનો ભાર દૂર થાય છે, ભવિષ્ય બિચ્છું અને છે અને મોક્ષનો માર્ગ પ્રકાશિત થાય છે. માટે સર્વને હો મિચ્છામિ હુક્કડંગ.

ભૂલી જવ, માફ કરો અને મિત્ર બનો. કોઈએ તમારું ખરાબ કર્યું હોય તેને ભૂલી જવ અને બદલો લેવાની વૃત્તિને હૈયામાંથી ભૂંસી નાખો, દામા માગો અને ક્ષમા આપો. દામાના આદાન-પ્રદાનથી આત્માને વિશુદ્ધ બનાવો.

દામા મોક્ષનું પ્રવેશદ્વાર છે. આ પ્રવેશદ્વારમાં પ્રવેશવા માટે ‘મિચ્છામિ હુક્કડંગ’ એ મહામંત્ર છે. આપણું હૃદય વેરનો દાવાનળ સળગતો રાખવાનું સ્થાન નથી. હૃદયને-દિલને મંદિર બનાવો. હૃદયને નિર્દોષ-નિષ્પાપ રાખવું જોઈએ. પવિત્ર હૃદયમાં જ પરમેશ્વર વાસ કરે છે....

પર્યુષણ આત્માને પરમાત્મા બનાવવા માટેનું પર્વ છે. ક્ષમાથી આત્મા વિશુદ્ધ બને છે. વિશુદ્ધ આત્મા કાળક્રમે પરમાત્મા બને છે.

જ્ઞાનપંચમી

જીવન જીવવાની કળા જે સીખવે એને સુઘડજ્ઞાન કહેવાય છે. પેટ બરવાની કળાને જ્ઞાન નહીં પણ અજ્ઞાન માનવામાં આવ્યું છે. જે આત્માને સંસારની આમલિ-મોંઘી વિરક્ત કરે, પરાપકારી બનાવે તેને જ્ઞાન કહે છે.

જ્ઞાનના પ્રકાશમાં જીવનની યાત્રા પૂર્ણ બને છે. અજ્ઞાન એ અંધકાર છે, અંધકારમાં જીવન ભટકાય છે. આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કેવી રીતે થાય ? એ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે નમ્રતાના માધ્યમથી અને શુદ્ધની કૃપાથી. નમ્રતા એ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું પ્રવેશદ્વાર છે.

સત્યનો પરિચય કરાવવાનું કામ પણ જ્ઞાનનું છે. આ જ્ઞાન તે બીજું કંઈ નહીં પણ સ્વયંનું જ્ઞાન છે અને સ્વયં-ભૂતે જ પ્રાપ્ત કરવાનું છે. એને માટે જરૂર છે સમ્યક્ પ્રયત્નની !

અંધકારમાં ભટકવાનું થાય છે, જ્ઞાનના પ્રકાશમાં ચાલવાનું થાય છે. ભટકવા અને ચાલવામાં બહોલ તફાવત છે, એટલો જ તફાવત તરવા અને દુબવામાં છે. જ્ઞાન તરવાનું સીખવે છે, અજ્ઞાન દુબાડે છે. આજના વ્યાવહારિક જીવનમાં પ્રાર્થિક તેમ જ નૈતિક જ્ઞાનના અભાવથી જીવનની વિવિધતાઓ જન્મે છે.

જ્ઞાન એ જીવનનો એવો આકીકાર છે જે સંસારનાં પ્રતીબંધોને પ્રવેશવા દેતો નથી. જ્ઞાનની પૂર્ણતા અનેકાંત દિગ્ધિથી આવે છે, જેને સાંપેશવાદ કહેવામાં આવે છે. જ્ઞાનનો પ્રવિશ્ય જ્ઞાન દ્વારા જ ચર્ચ શકે. તેથી જ સત્ય અને જ્ઞાનને અલગ કરી શકવા નથી.

એકનો અનેકમાં અને અનેકનો એકમાં સમાવેશ કરવો, સ્વયંને સર્વમાં અને સર્વમાં સ્વયંને જોવાથી જીવનનો સંઘર્ષ દૂર થાય છે. સંઘર્ષ અજ્ઞાનનું લક્ષણ છે, સમન્વય જ્ઞાનનું લક્ષણ છે.

આપણે ત્યાં જ્ઞાનપંચમીના દિવસે પરમાત્માએ જે જ્ઞાનનું વૃક્ષ આપ્યું છે એને ત્રિપદી કહે છે. આ ત્રિપદી-માંથી સમગ્ર સંસારના જ્ઞાનનો વિકાસ થાય છે. આ ત્રિપદી એટલે ઉત્પાત, વ્યય, દૈવ્યંશત, એટલે કે પદાર્થ ઉત્પન્ન થાય છે (પરમાણુની દૃષ્ટિએ), એનો નાશ થાય છે અને છતાં જે મૂળ પદાર્થ હોય છે તે તો સ્થિર જ રહે છે. આ મૂળ પદાર્થનું સ્થિર રહેવું એ સમગ્ર જ્ઞાનનું મૂળ છે.

જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે : (૧) મતિ (૨) શ્રુતિ (૩) અવધિ (૪) મનઃપર્યાવ અને (૫) કેવલ્ય.

વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ કોઈને રોવડાવવું, લૂંટવું કે દુઃખ આપવું તે અજ્ઞાનતાનું લક્ષણ છે. કોઈનાં આંસુ લૂછવાં, તેના મનને સુખ-સંતોષ આપવાં, પોતાની જાતને અર્પણ કરીને ળીજાને શાંતિ આપવી એ સમ્યક્ જ્ઞાનનું લક્ષણ છે.

જ્ઞાનને સાધનામાં સહાયક, સાધનાનું પરમ સાધન અને સિદ્ધિનું પરમ કારણ માનવામાં આવ્યું છે.

જ્ઞાનમાં જે સમ્યક્ ગ્રહણ છે તે નિયંત્રણ અંકુશનો સૂચક છે. આજના યુગમાં વિચારોનો ફેલાવો ખૂબ થયો છે પણ આ વિચારોમાં વિવેકનો અંકુશ નથી, ને તેથી તે ઉપાન જનવાને બદલે વેશન બને છે.

આજના અનિયંત્રિત વિચારોનું પરિણામ એ છે કે આજે વિશ્વે અણયુગમાં પ્રવેશ કર્યો છે. વિચારો પર નિયંત્રણ હોત તો સ્થિતિ જુદી જ હોત ! આ જ્ઞાનની નહિ પણ અજ્ઞાનની નિશાની છે. જ્યાં અજ્ઞાન હોય છે, ત્યાં ભય કાયમ હોય છે, જ્ઞાન હોય છે ત્યાં પૂર્ણ અભય અને જ્યાં પૂર્ણ અભય હોય છે ત્યાં પૂર્ણ તુલિત હોય છે.

અજ્ઞાન દશામાંથી તમામ વાસનાઓનો, પાપનો જન્મ થાય છે. સંસારના આત્મીય મુખનો, આધ્યાત્મિક મુખનો પરમ આનંદ જ્ઞાનમાંથી મળે છે. આજે શિક્ષણની નહીં પણ ચારિત્ર્યની જરૂર છે.

આજનું જ્ઞાન (૧) પાણીની ટાંકી જેવું છે. આ ટાંકી ભરેલી હોય તે, જોને જો વાપરે તો જો ખાલી થઈ જાય છે અને જરેલી રાખે તો અધાય છે. જ્યારે સમ્યક્ જ્ઞાન કૃપાના પાણી જેવું છે. જો પાણીને કમપૂર્વક અંદરથી કાઢવાનું હોય તે, અને જો દૈનંદ હોય છે. દૈવો કપારેય ખાલી થતો નથી તેથી સાધનાના કમચી જે

જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે ને ક્યાંદેય અપૂર્ણ નહીં હોય. એમાં વિકાર કે દુર્ગંધ નહીં હોય !

જ્ઞાનપ્રેમથી પ્રેરણા આપે છે કે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે શુદ્ધપાત્ર કરો, શુદ્ધકૃપા પ્રાપ્ત કરો, માનીઓનો આહર કરો, નેમનું અદ્ભુતમાન કરો. જ્ઞાન પ્રેમથી પ્રાપ્ત થાય છે, પેશાથી નહીં.

જે લોકોમાં મધ્યાન થવાના છે તેમનામાં નાનપણથી નમ્રતા, સંતોષ, શમતા તેમ જ વિવેક તેમના સ્વભાવમાં અંતર્ગત રહેલાં હોય છે. સારા સ્વભાવથી, સારા વિચારથી, સારા વર્તનથી મનુષ્ય મધ્યાન બને છે. આણું જ ભગવાન મહાવીરના હૃવનમાં સાદર્ય થયું.

વિશ્વનું મંગલ કરવા માટે મહાવીરે સંસારનો ત્યાગ કર્યો. કર્મોનો નાશ કરવા સાડાળાર વર્ષનું ઘોર તપ કર્યું, તે સમયે અતિ ભયંકર, દારુણ ઉપસર્ગો-કષ્ટો મહાવીરે શાંત સ્વસ્થ રહીને સમતાપૂર્વક સહન કર્યાં અને એમના મુખ ઉપર વિરલ પ્રસન્નતા વિલમ્બી રહેતી. બસ, મનમાં એક જ વિચાર, એક જ ધૂન કે વિશ્વ માત્રનાં પ્રાણીઓને સર્વ પાપોમાંથી છોડાણું, સર્વ દુઃખોથી મુક્ત કરું. આવી ઝંખના સતત તેમના દિલમાં રમ્યા કરતી.

મહાવીરે ત્યાગ કર્યો સર્વસ્વનો, ને રાગ કર્યો સ્વનો, આત્માનો અને પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું.

ત્યાગ અને રાગમાં ઘણો તફાવત છે. ત્યાગમાં છોડવાનું ગમે છે, ત્યાગી બચરહિત બને છે.

રાગમાં બેશું કરવાનું ગમે છે. રાગ બધબીડ બની રહે છે. મુખ આવે ત્યારે સમતા રાખવી ને દુઃખ આવે ત્યારે શાંતિ રાખવી. મુખની અંદર દુઃખ રહેતું છે.

સોડાબાર વર્ષની અગેર તપશ્ચર્યા બાદ બગવાન મહાવીરને કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન પ્રગટયાં. તે વખતે પ્રથમ દેશના આપી, પરંતુ કોઈને વિરતિનો બાવ જામત ન થયો.

ત્યાં યૌનમ સ્વામીને બગવાનનો પરિચય થયો. તેમનો અહંકાર પરમાત્મ પ્રાપ્તિનું કારણ બન્યો, અને યૌનમના જીવનમાં પરિવર્તન થયું. તેમના જીવનમાં વિષ પત્તુ અમૃત બન્યું. સોડાબોટરની બાટલીના બૂધ આગળ ગોળી દોષ છે, તે ગોળી બાટલી ફાટતી વખતે નીચે જાય છે ને પછી સોડા ઉપર આવે છે, તેમ અંતરમાં રહેલ અહંકારની ગોળી નીચે ન જાય ત્યાં સફળતા પ્રાપ્ત થતા નથી-આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. ‘હું’ એવો વાંકો શુભરાતી બાધામાં કોઈ અક્ષર નથી. યૌનમ એવા લોખંડને ટીપવા માટે, એવ્ય વળાંક આપવા માટે કંઠા રહેતું બેઈએ.

આત્માની પ્રતીતિનો પ્રયોગ જીવનની લેબોરેટરીમાં કરવાનો છે. તે કોઈ ભૌતિક લેબોરેટરીમાં ટેસ્ટ કરવાની વસ્તુ નથી. ઇન્દ્રિયાતીત વસ્તુઓનો પરિચય ઇન્દ્રિયોના આધ્યમથી કોઈ દિવસ થઈ શકે નહીં. શબ્દાલીન

આનંદની અભિવ્યક્તિ શબ્દો દ્વારા મર્મી શકે નહીં. આત્માનો આનંદ શબ્દાતીત છે. આત્માનો પશ્ચિમ ઇન્દ્રિયાતીત અનુભવ છે. અનુભવ જાને જ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. ભીંતના પગે ચાલીને મોટે ન જવાય.

ભગવાન મહાવીરે સર્વકલ્યાણના ભાવથી આત્માને પરમાત્મા બનાવવાનો માર્ગ બતાવ્યો.

ઇન્દ્રિયુત્તિ વગેરે ૧૧ વિદ્યાનાની શંકા જ્ઞાનના માધ્યમથી દૂર થઈ. તેઓ ભગવાનના ૧૧ ગણધર બન્યા. તેમણે તત્ત્વ એટલે શું ? તેઓ પ્રશ્ન પૂછતાં પરમાત્માએ ત્રણ ઉત્તર આપ્યા, તે ઉપર ગણધરોએ ત્યાં જ દ્વાદશાંગી અને તદન્તર્ગત ચૌદ પદોની રચના કરી.

૦

૦

૦

નિષ્પાપ જીવન એ મંદિરની જેમ પવિત્ર જ. તેમાં વિતરાગના વિચારોની પ્રતિષ્ઠા થાય છે. પ્રતિક્રમણ એટલે પાપના વિચારોની પ્રતિષ્ઠા થાય છે. જગતમાંથી જાતમાં આવવાની સાધના. ઉપાશ્રયમાં શાહુકાર બનીને નહીં પણ અપરાધી બનીને જવું જોઈએ અને ફરીથી પાપ નહીં કરવાનો સંકલ્પ કરવો જોઈએ. સંવતસરી એટલે જીવનનો જીર્ણોદ્ધાર. હજારો લોકોને રડાવવા સહેલા છે પણ એક દુઃખી આત્માનાં આંસુ લૂંછીને તેને આનંદ આપવો એ બહુ જ અઘરું કામ છે. આટલું જે સમજે છે તેનો ખેડો પાર થાય છે.

એક જ પરચરમાંથી મૂર્તિ બને છે, મંદિર બને છે અને એ મંદિરનાં પગથિયાં પણ બને છે. લોકો મૂર્તિને સન્માને છે અને પગથિયાં પર અપલ-બૂટ ઉતારે છે. જે પરચરે શિશ્વીના ટાંકણાના ધા ઝીલ્યા તેને સિદ્ધિ મળી અને જે પરચર સહન ન કરી શક્યા તે માત્ર પગથિયાંના રથાને રહ્યા. કાનમાં ખીલાના ધા સહન કર્યા તેમાં જ નહીં, પરંતુ તે ધા પ્રસન્નનાશ્વર્કે મહન કર્યા તેમાં જ ભગવાન મહાવીરના જીવનની મહત્તા છે.

કેની પાસે પૈસા નથી તેની દયા ના ખાશે, પણ કેની પાસે તૃપ્તિ નથી તેની દયા ખાણે, કારણ કે તે ખરા બિખારી છે. બાળની બાપણી સમાજ-વ્યવસ્થાએ પૈસાને ગૌરવ આપ્યું છે પણ સંઘ-સમાજ ન રોય તે પૈસાનું પણ કશું મહત્ત્વ નથી.

રાજ દૂધ પીવા છતાં કપાચની કાસિમા દૂર થતી નથી. મીઠાઈ ખાવા છતાં જીભની કડવાચ દૂર થતી નથી. દયોતાના હબરો ધા સહન કરવા છતાં એરણ તૂટી ગયું એમ બહુનું નથી. એ રીતે જે સહન કરે છે તે સિદ્ધિ મેળવે છે. હાથ દાનને માટે મળ્યા છે, સમાજને ભૂટવા માટે નહીં. સંસારને નહીં પણ સ્વર્ગને બદલવાની જરૂર છે.

કપડેને ઇશ્ટ બાને તે પરમાત્મા બને છે. કમપૂર્વકની જે માધના કરે તે કમળ કહેવાય છે. સાધનાનો કમ વિકાસ આપે છે, જ્યારે સંસારનો કમ સંઘર્ષ આપે છે. જે કમની યોરી કરે છે તે રોગને આપે છે.

ઇન્દ્રિયોના વિચરે અને કામોને જીને તે જૈન કહે-
વાય છે. જૈન એ ગુણવાચક નામ છે. કામોથી મુક્ત
શુદ્ધ તેનું નામ જ મોક્ષ છે. આત્માનું જ્ઞાન અને તેની
અનુભૂતિનો દેશ કરવા હોમોદેટરીની જરૂર નથી પણ
જીવનની સાધના દ્વારા તે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

વેદાંત અને જોધ એ જાંને દર્શનામાં વૈશાલિક
સંઘર્ષ હતો. નિત્યવાદ અને અનિત્યવાદનો સમન્વય કરીને
ભગવાન મહાવીરે જગતને અનેકાન્તવાદની બેટ ધરી છે.
પદાર્થથી જગત નિત્ય છે, પર્યાયથી જગત અનિત્ય છે
એમ જણાવીને ભગવાન મહાવીરે પાંચ મહાવ્રતનો
ઉપદેશ આપીને જીવનમાં આદર્શ સાધુતાની પરંપરા
ઊભી કરી છે. શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જાતાવેદ પાંચ
મહાવ્રત વિશ્વમાં કોઈપણ ઠેકાણે જોવા નહીં મળે : (૧)
અહિંસા (૨) સત્ય (૩) અસ્તેય (૪) બ્રહ્મચર્ય અને (૫)
અપરિગ્રહ. આ પાંચ મહાવ્રતો સાધુજીવન માટે છે અને
ગૃહસ્થો માટે પણ આ પાંચ મહાવ્રત સહિતના બાર
વ્રતોમાં (૬) દિકપરિમાણ (ધન્યા-વૃણાની મર્યાદા) (૭)
ભોગ-ઉપભોગ પરિમિત (૮) અનર્થદંડ-વિના કારણે
કોઈને હેરાન કરવું (૯) સામાયિક વ્રત-સમત્વની ઉપાસના
(૧૦) દેશાવગાસીસજીવ પ્રત્યે સમદષ્ટિ (૧૧) પૌષધ ઉપ-
વાસ (આત્મ નિરીક્ષણની પ્રક્રિયા) અને (૧૨) અતિથિ
સંવિભાગ (સાધુ, સંત અને સદ્ગૃહસ્થોનું આતિથ્ય કરવું).
આ બાર વ્રતો શબ્દમાં નહીં પણ જીવનમાં વ્યક્તિ

ઉતારે તો જ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. અંસાર સ્વર્ગ
બની શકે છે. શાન્ત્યની વ્યવસ્થા પણ મુશ્કેલી શકે છે.

પાંચ મહામતોના આચરણને જાહેર આજે ઉદ્ઘાટન,
બાપુ, આશ્વાસન, ચાટણ અને દેશાટનનાં પાંચ દર્શન
અમલમાં મુકાય છે. ‘ઉપજીવેઈ વા, વિગમેઈ વા,
ધુરેઈ વા, (૧) દરેક પદાર્થો વર્તમાન પર્યાયરૂપે ઉત્પન્ન
થાય છે. (૨) પૂર્વના પર્યાયરૂપે નષ્ટ થાય છે અને (૩)
મૂલદ્રવ્યરૂપે ધ્રુવ નિત્ય રહે છે-એ બગવાને આપેલી
ત્રિપટી છે.

સ્વાદવાદ એ જીવનમાં ઉતારવામાં આવે તો જીવનના
બધા અંશોમાં ટળી જાય છે. સ્વાદવાદ બાપાને અસ્કાર
આપે છે, આત્માની મૈત્રી મંપાદન થાય છે. સ્વાદવાદ-
સખનય, અલગ અલગ પ્રકારની દ્રષ્ટિથી ભોવાળું થીખવે
છે અને તેથી સત્યની પૂર્ણતા મેળવી શકાય છે.

વિચાર

હું કેવળ છું ? ક્યાંથી આવ્યો ? ક્યાં
જવાનો ? માત્ર ક્યેય શું છે ? અને અહીં
આવીને ક્યેયને પહોંચવા મેં શું કર્યું ? આ
બધાનો મનન વિચાર કરવાનો છે. એ આ બધું
વિચારે છે તે જ કમુંક પામી શકે છે.

એક બાધિની રાજની રેખાઓ જોઈને મુનિએ ક્યું કે 'ભાઈ, તમારું પુણ્ય ખૂબ પાવરફૂલ છે. ગમે તેટલું જિંધું કરો તો પણ સીધું પડે એવું જોરવાર તમારું પુણ્ય છે.' પેલાએ વિચાર કર્યો કે મુનિએ ક્યું તો હીક, પણ પાસપુ કરવું જોઈએ. ખૂબ વિચાર કરીને તેણે એક બહુ મોટું જિંધું કામ વિચારી લીધું. જેવું પુણ્ય અતિ પાવરફૂલ કરેવાયું હતું તેવા આ સુખાન ગામના રાજવીનો મિત્ર હતો. રાજને તેના પર આદી પ્રીતિ હતી. એની ખુરશી હાથેમાં રાજની બાજુમાં રહેતી. બીજે દિવસે રાજના કામ અનુસાર એ રાજદરબારમાં ગયો. રાજ હવે આવ્યા નહોતા. રાજ્યના મંત્રીઓ વગેરે બેઠા હતા. તેમની સાથે આનંદપ્રમોદની થોડી વાતો કરીને તેણે રાજની બાજુમાંની પોતાની ખુરશીમાં સ્થાન લીધું.

થોડીવાર થઈ ત્યાં રાજ આવ્યા. જાણ્યો તેમને જિલા થઈને માન આપ્યું. રાજએ સુંદર વસ્ત્રો પહેરેલાં હતાં. માથે રાજમુકુટ મૂકેલો અને તેમાં ફૂલનો ગજરો ભરાવેલ હતો. રાજ જેવા નજીક આવ્યા કે પેલા તેના મિત્રે વધુમાં વધુ જિંધું ગણાવી શકાય તેવું તે કામ મનમાં વિચારી રાખેલ તેને અમલમાં મૂક્યું. એકાએક રાજ સામે ધસી જઈને તેમને એક થપાટ જોરપૂર્વક રાજના મોં પર ફટકારી. રાજના માથા પરથી મુકુટ પડી ગયો. રાજના અંગરક્ષકે તલવાર ખેંચી, જેવો પેલા

થપાટ મારનાર પર વાર કરવા બધ ત્યાં રાજ્યએ તેને
 રાણી લીધા. 'હા.....હા, એ તો મારા જીવ બચાવનાર છે.'
 રાજ્યનું ધ્યાન નીચે પડેલા મુકુટ વરફે હતું. ઝીનું ધ્યાન
 તે વરફે દોરાયું. 'મુકુટમાંના ફૂલના ગજરામાંથી
 એક નાનો ઝેરી આપ નીકળી રહ્યો હતો. મારા મિત્રે
 મને આજે બચાવ્યો છે-જીવનદાન આપ્યું છે એટલું
 જ નહીં, પણ તેણે પોતાની જીવિની અતિમ જીવિ.
 કૌશલની પ્રતીતિ પણ કરાવી છે. એ તેણે મારા મુકુટ
 પર આપ નોંધા પછી મને કહ્યું 'રોત કે આપના માથા
 પર આપ છે તો હું તેને દૂર કરવા હાથ લાગ્યા કરત
 અને એમ કરતાં એ આપ કદાચ મને દરદર નેંધે
 પોતાના હાથ વડે તે સાપને પકડી લેવા પ્રયામ કર્યો
 હોત તો તે આપ કદાચ તેને દગ દેત અને માર્યો હોત.
 રાઈને મારા મો પર દરદર આ મેમાન એકેય ન
 બનવા પામી તે માટે તેમને યાપદ મારી મને જીવન
 દાન આપેલ છે. હું અને જાણી મું નવાલાખ ફિયા
 હું અને બક્ષિમ આપુ છું.' પોતાને ખતરો થઈ કે ખરે
 જ માકું પુણ્ય પાવશ્કુલ તો છે જ માર સાપને, પુણ્ય
 બગવાન હશે ત્યા મુખી મને તેણે લીધું દરદર તો પણ
 સીધું પડવાનું છે અને પુણ્યસાય થયે સીધું કરેણ પણ
 આકું પડશે. પુણ્ય પાસરા હશે ત્યા મુખી બધું લીધું મારા
 વાળું છે.

રામગાંધી

જૂના રામગમાં બનેલી આ એક સાચી વરના છે. એક રાજ્ય પર પડોશના રાજાએ આક્રમણ કર્યું. રાજ્યના મંત્રી જતા કદપક. જાને બાહ્ય કદપક ઉપર આવક. અધિવાના પરમચાક અને ઉપચાક હતા. એમના આચારમાં હમણે ને પમણે અધિવાનું દર્શન થતું હતું.

પડોશી રાજ્યના રાજકુમારે ચારે તરફથી આ રાજ્યને ઘેર્યું હતું. કદપકને લાગ્યું કે હવે કંઈક કરવું પડશે. કશોક માગે જોખવો પડશે. હાથમાં સફેદ કવજ લઈને તે હુશમન રાજવીને મળવા ગયો. જે રાજકુમાર આક્રમણ લઈને આવ્યો હતો તે બાહ્ય કદપકનો જૂનો શિષ્ય હતો. પાસે જઈને કદપકે કહ્યું, 'યાદ છે રાજકુમાર, તમને મેં ત્રિદા લણાવી છે?' 'હા ગુરુદેવ!' આક્રમક રાજકુમારે કહ્યું. 'હું આજે મારી ગુરુદક્ષિણા માગવા આવ્યો છું' કદપક મંત્રીઓ કહ્યું.

રાજકુમાર ચતુર હતો. એણે કહ્યું: 'યુદ્ધ બંધ કરવા સિવાય બીજું જે કંઈ માગો તે હું આપીશ.' કદપકે કહે, 'જો લાઈ, ગુરુદક્ષિણા તે કહેવાય કે જે ગુરુ માગે તે આપવું. શિષ્ય નક્કી કરે કે અમુક આપવું, એ ચાલે નહીં.' રાજકુમારે કહ્યું કે, તમે માગશો તે હું

આપીશ' 'તો હું માનું છું કે આ શુદ્ધ જંધ થાશે' કપકે કહ્યું.

રાજકુમાર કહે : 'મેં વચન આપ્યું છે તેથી હું તે પાળીશ. પરંતુ તમે આમેના તળાવમાં ટૂંકી માર્ગ અને જેટલો સમય પાણીની અંદર રહો તેટલો વખત શુદ્ધ કામને માટે જંધ રહે તેવું તો આપે મારી પાને આપ્યું નથી ને !'

રાજકુમારના શબ્દો સાંભળતાં કપકનું મન પ્રમળતાથી બરાઈ ગયું. એની પ્રગ્લભતા તેના કારણે પણ અમકી ગઈ. પરંતુ કોઈ તેવું શબ્દ પામી શક્યા નહીં. પાતાના સાથી મિત્રો પાને જઈને મંત્રીએ વાત કરી. શ્રી વિચારમાં પડી ગયા. પાણીમાં કેટલોક સમય રહેવાય ? બહુ બહુ તો એકાદ બે મિનિટ ! એમાં મંત્રી ખાટલા બધા આનંદમગ્ન હાં ?

મંત્રીએ અંદર જઈ પાતાના વસ્ત્રોનાં ખિસ્સા બારે પાંચદાથી બરી ટીપાં બને માં પર લેરા ખિન્નતા વિના તળાવ તરફ દગ માંડ્યા. દોનું મન પરમઆનંદમાં તરંગાગતું. પ્રભુનો કેટલો ઉપકાર ! લોકોના કલ્યાણ માટે મને સમર્પણની તક આપી ? હવનસમર્પણની લાભ. લાભવની મારી દેવામાં ગાર્થિક થઈ રહી છે !

કપકે ગિર પગલે તળાવના પાણીમાં પ્રવેશી મધ્યમાં જઈ પેલા દુરમન રાજકુમાર અને તેનું દેવકુંડ

સતી. સમજાવું કેવલ જાણે આપણે અને આપણે શ્રી
ગીર્જીશ-ની ગૌરીમાં રવા.

પણ આ શું ? મિનિટ પર મિનિટ જાય છે તે
કેવલ કાં ન ગીર્જી ? સત્ક્રમારે વિચારમાં પડી ગયા
અને જ્યારે તેને આપણી વચ્ચેની જગ્યા મળી છે કેવલ
મંડીએ જાણે આપણી વચ્ચે માટે રજામાં મારી છે
ત્યારે તેના મનને એક આંતરે તારના. શુદ્ધ પાણીમાં
રહેશે ત્યાં શુદ્ધ પાણી શુદ્ધ નહીં કરે એવું વચન આપેલ
છે. સત્ક્રમારે પાણીનાં શ્રીમાં વચ્ચેમાં ફેંટી દીધાં અને
માટે અવાજે કરું : “ શુદ્ધ ને જીવનમાં જ જાણે
શુદ્ધ નહીં કરું.”

કેવલના સમર્પણે એક શુદ્ધ અને તેની હિંસા
અટકાવી, એટલું જ નહીં, સત્ક્રમારે શ્રદાને માટે
અધિકાર જનારી દીધા. અધિકારના પાત્રને માટે આવી
સર્વ સમર્પણની ભાવના અને સમય આપણે તેને આચારમાં
મૂકવાની તત્પરતા હોય તે અધિકાર જ જીવંત અને
સાચી અધિકાર છે.

કર્મ

વહેમ, વ્યસન એ બધી માનસિક પીડા છે. ધર્મ
આવતાં એ બધું આલ્યું જાય છે. આત્માની શક્તિ
અનંત છે. તેને બાંધનાર તારાં કર્મો જ છે માટે કર્મોને
છોડ અને મુક્ત બન.

વરદાન અથવા વાવો તેવું લાગે।

એક વખત બગવાન શંકર અને પાર્વતી પૃથ્વી લોકમાંથી પસાર થઈ રહ્યાં હતાં. બગવાનક પાર્વતીની નજર એક અતિ દરિદ્ર અને દુઃખી પરિવાર પર પડી. એક પુરુષ, એક સ્ત્રી અને ટિથોર વધનો બાળક ત્રણેયનાં હાડ-આમ એક ઘઈ ગયાં હતાં. પહેરવા માટે પૂરાં કપડાંય પળ ન હતાં.

પાર્વતીનું શ્રી-હૃદય દયાળુતા અને કદુલ્પતાથી ભરેલું હતું. માતૃપ્રેમ-હૃદયમન આયકોલોલ ! એમણે શિવજીને 'કનુ' કે નમિ જેને તેને વરદાન આપે છે તો આ બિચારાને પણ વરદાન આપી તેમનું દારિદ્ર્ય દૂર કરાને ! જુઓને, બિચારાં કેવાં દુઃખી છે !

શ્રીના હુકમ એટલે એટલે નમ ! એવી સારી કેમ થયાય ! બગવાન આમૃતોપે સમસ્તવવા પ્રયાન કરે. 'દેવી મેં લોકોનાં ભૂતકાળ નિબૂળ ગયેલ છે. આથી વર્તમાનમાં વરદાન આપું તો પણ તેમનાથી તેમને કશું પ્રાપ્ત કરે નહીં.' પરંતુ આ તો સ્ત્રીદા ! શંકરને એક નહિ. જો, જો જોને એકેક વરદાન આપવાનું સ્વીકારવું પડ્યું. શિવજીએ તોર દરી, 'તમારા આમદથી વરદાન તો આપીશ, પણ એવેને, રજ શું મળે છે તે ?' પાર્વતીજીને રહી સ્ત્રીને રાક માટીને નજીક બોલાવીને કહ્યું : 'આ બગવાન શંકર

એ. તમારી દરજ્જા સ્તરોને જોઈને કહ્યું : 'તારી જે કાંઈ ઇચ્છા હોય તે માગ, મારું મન તે આપશે.'

પત્ની આંખે નિહાર કર્યો, તમને કહ્યો : 'તારી જે સુખ-આંતિ સ્વપ્નાં નથી, મનને આપ આપશે. રથો કે જ્વાળા દુઃખમાં નીચું છે. મારે કંઈ મારું જોઈ કહે રહે જ નથી.' તે કહે : 'પ્રભુ મને રક્ષતી રાણી બનાવી દે.' એ જ શબ્દો તેનાં સ્વરૂપ બદલાઈ ગયું. આશ્ચર્ય સીંદરવાન બની ગઈ અને તે રાજમહેલમાં પહોંચી ગઈ.

આ ભેટનાં પુરુષના મનમાં કંઈયે જ નહીં. મનમાં બળવા લાગ્યો કે મહાપણ કેમ જશે ? મહત્તા કોણ થઈ આપશે ? આ છોકરાને કોણ પાળશે ? સ્ત્રીના વર્તન અંગે તેના મનમાં ખૂબ જ દોષ થયો. ઝરમ થવાય ત્યાં વિવેક હત્ય.

ભગવાન શંકરે તેને બોલાવીને કહ્યું : 'તારી જે કાંઈ ઇચ્છા હોય તે માગ.' તેના મનમાં બદલાની ભાવના જાગી. સ્ત્રીને શિક્ષા કરવાની ઇચ્છા થઈ. એ કહે : 'પ્રભુ મારે કાંઈ ન જોઈએ. આપ વરદાન આપતા જ હો તો એ આપો કે મારી સ્ત્રી રાજમહેલમાં ફૂતરી બની જાય.' તથાસ્તુ. એ પણ થયું.

છોકરાને ભારે કષ્ટ થયું. પોતાની મા ફૂતરી થઈ એ જાણી દુઃખ થયું. ભગવાન શંકરે એને બોલાવીને કહ્યું : 'બેટા, તારે પણ કાંઈ જોઈતું હોય તો માગ.' છોકરો કહે, 'પ્રભુ, મારે કાંઈ નથી જોઈતું.' પાર્વતી વચ્ચે પડ્યાં.

પરમ દાનેશીરી જગદ્ગુરુ

‘તારે પુણ્ય કર્માવાની બાવના હોય તો હું તે સાગમાન કરવા આજ્ઞા કરું.’

આ આજ્ઞા બોલનાર રાજા શ્રી પરમદેવસુરિ મહારાજ, અને સાંભળનાર રાજા શાવક શેઠ જગદ્ગુરુ. સાતઢે એક વર્ષ પહેલાં આ સંવાદ બન્યો.

જગદ્ગુરુશાએ તપસવા બતાવતા પરમદેવસુરિ મહારાજે કહ્યું: ‘શ્રીશ્રી શાવક વર્ષ પછી વિક્રમ સંવત ૧૩૧૩, ૧૪ અને ૧૫ વ્રત વર્ષ ઉપરા ઉપરી દુષ્ટાળ પડવાનો છે. તારે પુણ્ય કર્માનું હોય તો અનાજ એકત્ર કરવા માંડ.’

જગદ્ગુરુશાએ આજ્ઞા માથે ચઢાવી દેશમાંથી જ નહીં વિદેશમાંથી પણ તેણે અનાજ ખરીદી ખરીદીને એકત્ર કરવા માંડ્યું.

જગદ્ગુરુશાનું વતન કર્ણાટુ લદ્રેસર. ધર્મપ્રેમી અને દાનભાવનાવાળાં દંપતી સોલક અને લક્ષ્મીને ઘેર એનો જન્મ થયેલો, સોલકશેઠનું નામ પ્રામાણિક વેપારી તરીકે કર્ણમાં જૂળ બાણીતું હતું.

જગદ્ગુરુશા પણ સાહસિક હતા. તેણે વહાણો વસાવી ફર ફરના દરિયાકાંઠાના દેશો સાથે વેપારી સંબંધો બાંધેલા. અનેક દેશોમાં પોતાના આડતિયા રાખેલા.

જગદ્ગુણની કસ્ટો શીમિત નહોતી. તેણે માણસને જ નહિ, પ્રાણીમાત્રને માટે પાનના અન્નજાડારને ખુલ્લો રાખ્યા હતા. ઇનિસાસમાં આવા દાનના ભેટા બહુ હતાં જો.

આવા દાનવીંદાના નામનું પ્રાનઃશાસ્ત્રમાં નામ લેવાય, સ્મરણ કરાય તે; પણ જીવનમાં ઉદારતા આવે, જીવનમાંની કદૃતા આલી ગયા વિના રહે નહિ.

ગોશ્વ તે પછીની ચીજ છે, વર્તમાન નહિ સુધરે તો ભાવિ કદી સુધરવાનું નથી.

[દાઉનહોલના પ્રચલનમાં આચાર્ય શ્રી પદ્મસાગર સૂરીશ્વરજી મહારાજે કહેલી બોધ કથા.]

ગર્વ

આજનો વિદ્યાર્થીવર્ગ ઘણી ઘણી બાબતોથી અભણ હોવા છતાં ભણતરની ગડાર્ધ મારે છે. અપૂર્ણતામાં પૂર્ણતા કરી લેવી તે જ મોટી અજ્ઞાનતા છે અને આથી જ જીવનમાં સાચી સમજ આવતી નથી. ગર્વ એ વિદ્યાની આડે આવતો દરવાજો છે. જ્યાં સુધી તે ખસે નહીં ત્યાં સુધી ધર્મગુરુનો ઉપદેશ મનમાં પેસી શકે શી રીતે ?

ગરવ ક્રિયા સોઈ નર હાર્યો

એક વિદ્વાન પ્રોફેસરે એક વખત એક મહાન યોગી - સંતની પાને જઈને કહ્યું : 'હું દર્શનશાસ્ત્રનો નામાંકિત પ્રોફેસર છું. મેં વિવિધ ધર્મના અને અધ્યાત્મના વિષયો, તત્ત્વજ્ઞાન, વેદાંત, ખોટાં ફિલોસોફી વગેરેનું અધ્યયન કર્યું છે. અનાગહન જિંદાગીમાં ઊતરી એ જાણને સારી રીતે સમજ્યો છું. આ જગતને લગતું બધું હું જાણું છું, મારા માટે એમાંનું કશું પડેલું નથી. પરંતુ મારે ધ્યાન અને યોગ વિષે જાણવું છે, તેથી આપની પાસે આશ્ચર્ય છું.'

સંતે એની સામે જોયું. યોગીનું હૃદય રસમ જોડ્યું છે. સામાના હૃદયને તે પારખી શકે છે. પ્રોફેસરમાં જ્ઞાન સાથે જ્ઞાનનો વિકાસ પણ તેમને બાક્યો અલગની યોગ્યતા વિના ને આવેલા જાણ્યા. સંતે એમનું સન્માન કર્યું અને કહ્યું : 'પહેલાં આપ મારું કંઈક આતિથ્ય સ્વીકારો પછી આપણે વાતો કરીશું.'

યોગી જીદીને નંદર ગયા. પ્રોફેસર માટે કોઠી બનાવી. ટેબલ ફિટલી, કપ રકાખી ગોઠવીને બહાર લાખ્યા અને કહ્યું : 'કોઠી સ્વીકારો.'

પ્રોફેસરે કપ રકાખી પાતાના હાથમાં લીધા. સંત ફિટલી લઈ તેમાં કોઠી રેલ્યા લાખ્યા. કોઠી ખીમી પારે

કપમાં રેડાની રાત્રી-૧૫ બરાબર ગયો, ચાર ગાઉ રાત્રી રેડાની બરાબર ગઈ અને છત્રાની કોઢીના ઝાંડા પ્રેક્ષકોના પાદપુત્ર પર પડવા લાગ્યા. એ બજારખંડે બોલી બોલ્યા : ‘બસ, બસ, મહારાજ કપ-રેડાની બરાબર ગયા છે, કોઢી નીચે ઢોળાઈ રહી છે.’ આખું દીવતીમાંની બધી કોઢી કપમાં ઢાલની રીધી અને અંદર ચાલવા ગયા.

પ્રેક્ષકો વિચાર કરી રહ્યા. આ આનિય કંઈ ભલતનું ? આ શું ગિર્યાચાર કહેવાય, જેનાથી સામાના કપમાં બગટે ?

ચોરીવારે યોગી બહાર આવ્યા અને બોલ્યા : ‘આ હવે જઈ શકો છો. મેં મારો જવાબ આપી લીધો છે. ને આપ સમજી શક્યા હો તો !’

પ્રેક્ષકો તો આવા બની ગયા. એ કહે : ‘મહારાજ, આપે જવાબ આપ્યો છે જ ક્યાં કે મારે સમજવાપણું રહે ! આપ શું કહેવા માગો છો તે કશું હું સમજતો નથી.’

સંત હસીને કહે : ‘પ્રેક્ષકો સાહેબ ! મારી આતિથ્ય-વિધિમાંથી શું આપ જોટલું ન સમજ્યા કે કોઈ પાત્રમાં તેની કેપેસિટીથી વધુ નખાય તો તે ઢોળાઈ જાય ? આપનું દિલ અને દિમાગ જોવા છલોછલ ભરેલાં છે કે તેમાં કંઈ રેડું તો તે અંદર ન જતાં નીચે ઢોળાઈ જાય. આપ ઘેર જાઓ અને તેને ખાલી કરીને પછી આવો; તો, હું ધ્યાન અને યોગની વાત અને સમજણ જો ખાલી ચિત્તમાં મૂકી આપું.’

માણસ માત્રે પોતાના મનના પાત્રને અદ્ભૂતી જોટલો તો છલોછલ બરી દીધેલો છે કે તેમાં કશું નવું સમાવું શક્ય નથી. અપાતા તમામ ઉપદેશો દેહી માફક બહાર ઢોળાઈ જાય છે.

સ્વયંને સ્વયં વટે જાણવું તે ધર્મ સાધના છે. સ્વયંની ખોજમાં મોટામાં મોટી અડચણ તે અદ્ભૂ છે. અદ્ભૂ સ્વયંની આત્મહત્યા છે. અદ્ભૂ જાય તો સ્વયંનું જ્ઞાન થાય.

અને—

આ અદ્ભૂતાચનો ઉપાય છે પરમાત્માની શરણાગતિ અને સંપૂર્ણ સમર્પણ.

અહાન

અમલકાર કે ધર્મીંગ કરવાવાળા માણસો જોગ, ધન, યશ, હવેલાને આપીને હોય છે એવું ઇચ્છા, વૃથાનો ત્યાગ કર્યો છે, એવું મન અને હૃદયોને વચ કરી છે, સંસારમાથી ચિંતન વાળીને જગવાન માથે જોડેલ છે. વિષય અને કષાધને ત્યાગ કર્યો છે, મન સદા શાંત અને પ્રેમનું છે. મળી આમ પ્રત્યે પ્રેમ રાખે છે તે જી.ટે. જે

નિવેદ

✠ પશુઓમાં તેો માથા માનનો અજાણ હોય છે, આથી કરારા બૂલ કરે. પણ માણસની ખાસે તેો વિશિષ્ટ પ્રકારની છુદ્ધિ છે. તે બૂલ કરે તેો ન આવે. માટે માણસે વિવેક રાખવો જોઈએ અને 'ધર્મનું' ઝોરી રીતે પાલન કરવું કે જોશી કોઈને પણ કલેશ ન થાય.

✠ આફ્રિયાનિવાસીઓએ એક વાર ટેન્કો પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. હરમનંગી તોપો, ઝાળીઓનો તેમણે એક ૨૦ ટનનો ઘાંટ બનાવ્યો અને તેને મંદિરમાં લગાવી દીધો. તે ઘાંટ આજે પણ પ્રાર્થનાના સમયે વગાડવામાં આવે છે. હજારો લોકો એ ઘાંટથી ઈશ્વરની પ્રેરણા-ભક્તિ ને પ્રેમથી પ્રાર્થના કરે છે. જો તે તોપના રૂપમાં હોત તો લોકો તેનાથી કંપતા હોત. પરંતુ લોકો આજે તેના અવાજથી આનંદવિભોર બને છે. આ અનિષ્ટ વસ્તુનું નથી, પણ વસ્તુના ઉપયોગનું છે. જેણે વસ્તુના ઉપયોગની કળા સાધી છે તેને માટે તો માટી પણ સોનું છે.

✠ નેપોલિયને લાખો લોકોની હત્યા કરી, લાખો સ્ત્રીઓને વિધવા કરી, લાખો લોકોને અનાથ બનાવ્યા, લાખોને અંસહાય અને અપંગ બનાવી દીધા, લાખો

લોકોની આંખોમાંથી આંસુ વહેવડાવ્યાં, બચકર અનર્થ
કરી દીધા તેના કરતાં જો તે બાદશાહને બદલે ગરીબ
ખેડૂતનો છેકરો દોત તો, રાજમહેલને બદલે ઝૂંપડીમાં
જન્મ લીધા દોત તો તેનું જીવન કંઈક જુદું જ દોત,
તો દુઃખ સંસારને માટે કંઈક બહુ કરી શક્યો હોય,
અથવા જુદું તો ન જ થાય.

જ્યાં આત્મામાં દોષને પેમવાના ઘણા દરવાજાઓ
છે. જેમ ઘરમાં કોઈ ઘોડીદાર રાખવામાં આવે તો કોઈ
ધાર પેત્રી ન શકે. તેમ, વિવેકશૂંપી ઘોડીદાર જો લીધ
તો દોષ આવવા ન દે, તેમ જ દોષને બાટકાવી દે. જો
વિવેક સૂઈ જાય તો આત્મા લૂંટાઈ જાય છે. એક વખત
લૂંટાઈ જવાથી આખી જિંદગી મહેનત કરશે તો પણ
તેની ખોટ આખી જિંદગી પૂરી કરી શકશે નહીં.

તમારે જો શબ્દની બીજા ઉપર અસર પાડવી
જ દોષ તો તમે દર વાર સાબળો, સફળ કરો. અને
એક જ વાર ગોઠા. પણ વારે વારે પ્રતિકાર ન કરો.
સોનારના મો બને કુદારના એક જ ધા બસ છે. એક
જ રીતે વ્યક્તિએ પ્રસંગ વિના કદી પણ ન બોલવું.
જ્યારે ખરો પ્રસંગ આવે ત્યારે જ એ બોલવ. છતાં
તે બાંધબુદ્ધ બોલી છે.

હૃદય

❖ કવિ જીવનના કરે છે કે દેવનાઓએ અમુદ્રમંથન કર્યું ત્યારે અંદરથી અમલ નીકળ્યું. તે દેવનાઓને પ્રિય લાગ્યું. આ મુજબ માનવના હૃદયમાં ન આવી કાચ તે રીતે શુભ જગ્યામાં મનનાં નિવાર કર્યો પરંતુ મનુષ્ય તો વિવશ છે. તમે ત્યાંથી રાખને એકાંથી કાઢે. આખરે એક સુદ્ધિ સૂત્રી ને માનવના હૃદયમાં મુખને મૂકી દીધું. શુભમાં શુભ કથાન માનવનું હૃદય છે. માનવ મુખને બહાર એક છે પણ હૃદય સુખી પડ્યાંનના નથી.

ત્યાગ

❖ જેઓ બીજાને ધન આપી દે છે, જે જમીનની માફક જળ પર પણ આવી શકે છે, જે પક્ષીની જેમ આકાશમાં ઉડી શકે છે, જે અગ્નિમાં પેસીને પણ જીવતા રહી શકે છે, જે જમીનમાં રહીને પણ જીવી શકે છે, જે ઝેર પીવા છતાં મરતા નથી, મરેલા માણસને જે જીવતા કરી શકે છે, જેને કાપી નાખવા છતાં પણ જીવી શકે છે, જે વરસાદને અટકાવી શકે છે, વરસાદને વરસાવી શકે છે અને આથી પણ વિશેષ અમત્કારો કે ધત્તીંગ કરી શકે છે તેને તમે મોટો માનતા નહીં, એ તો બધી માયાજાળ છે.

માપાપ

મકાન મને તેલું સુંદર હોય પણ તેને
દેવાને કે છત ન હોય તો તે મકાન નકામું છે. એ જ
રીને માતા એ છત છે અને પિતા એ દેવાનો છે. પિતા
ધાર્મિકતાનું કાર્ય કરે છે. તે બાળકોમાં દેવાને પ્રવેશવા
દેતો નથી, જ્યારે માતા સદ્ગુણોને દેવ કરે છે.

ત્યાગ

પાતાને માટે પાતાનો ત્યાગ કરવાનું છે. જ્યારે
પીતા માટેનો ત્યાગ બલિદાન છે, પરમાર્થ છે. બાલનની
અંતરિ બલિદાનની છે. જ્યારે બલિદાન પરમાર્થ માટે
પાતાનું બલિદાન પણ આપે છે તે અર્થ આનંદ તથા
શુભિને અનુભવ કરે છે. જ્યારે બા. પીતા અમર-પનો લાભ
મળે છે.

ક્રિયા

પરો જ્યારે મારીના અર્થ-મ. રતો ત્યારે પ.
નીચે જુદાનો હોય, પણ તેની યા. કરે ન ન કરે. બને.
કરના કૃપામાં બા.પી. ને ન.મ.ન.પ.મ. બને. સ્વ-ભાવ.
આથ પદ મંડળમય બને. ન.પી. બ. રતો, બલિદાન
કરો કરીને કરીને આપે છે. તેજ બ. સ્વ-ભાવ.
મંડળમય બને છે, તે જ દેવો.

અનિર્ણય

✠ અમાની અને વિવિધતા કહેવાનાં પદોમાં પણ ઉપર મારા હોય છે અને અંદરનાં પદોમાં અંકગત છે તો તે અંકગતોને સુધી જાય છે. આમ જાય છે. પદોમાં પદોમાં, પણ અંકગતોમાં અંક ગત છે. પરંતુ માનવ રજ કમશાનમાં અંકગતોને એકમાં અંકગતો પડે છે તો પણ તે અંકગતની આકાશિની કાંઈ અંકગત નથી.

સમજૂતી

હાર-૭૧ નો મનુષ્યના અંકગતોનું જ પ્રતીક છે, પરંતુ સમજૂતી અને સંધિ એ બુદ્ધિમાનનું ચિહ્ન છે. હાર-૭૧ પદ્યોમાં પણ છે. ત્યાં સમજૂતીની કલ્પના હોતી નથી. સમજૂતી એ તો મનુષ્યની બુદ્ધિની ઉપજ છે. મનુષ્ય બુદ્ધમાં, અધરામાં સમજૂતીની ભાષા નથી લખતો. તેનામાં અને પદ્યમાં કશો ફરક નથી હોતો.

માનવી

✠ કેટલીક વ્યક્તિઓના હૃદય માટી જેવાં હોય છે. તે કોઈ ઉપદેશ કે શિખામણ પોતાના અંતરમાં ઉતારી સત્કર્મનાં નવાં અંકુર પેદા કરીને જીવનને લીધું-છમ્મ બનાવી દે છે. જ્યારે કેટલીક વ્યક્તિઓ પથર હૃદયની હોય છે. તેમને જામે તેટલો ઉપદેશ આપવામાં આવે પરંતુ પથરની જેમ હંમેશાં સૂકા ને સૂકા રહે છે.

ત્યાગ

જેનેનાથી ચિત્ત પ્રસન્ન થાય તેનો ત્યાગ કરો. પ્રસન્ન રહેવાનો અભ્યાસ કરો. જેના મનમાં કદી અશુભ વિચાર થતો નથી તે સદા પ્રસન્ન છે. દિસા, જૂદ, ઘોરી, બનાચારના પરિમલથી ચિત્ત પ્રસન્ન થાય છે. નકામું અને વગર વિચારુ જોલવાથી, ફોગટ વાદવિવાદ વેર તેમ જ કોઈનું બુદ્ધ કરવાથી ચિત્ત અપ્રમન્ન થાય છે, માટે આનું ન કરવું.

દાન

જે દાન ત્રણ પ્રકારનાં છે. દ્રવ્ય, પાણી અને જેર કે શુભતરૂપમાં દાન આપાય તે દ્રવ્ય સમાન, મિત્રે, સગા-વહાલાંને આપી કરીને આપવામાં આવતું દાન પાણી સમાન અને દાન આપ્યા પછી બાહેર કરે કે જે જન દાન કર્યું છે તે જોર સમાન છે દાન અશુભ છે પણ તે સર્વને કરેવાથી જોર બની જાય છે.

ત્યાગ

જે સ્ત્રી, બાળકો, ધન અને ધરનો ત્યાગ કરવા પ્રતી આથી ત્યાગ નથી, તે તે. માત્ર દ્રવ્ય ત્યાગ. જે અધારે જૂદ, ઘોરી, દિસા, કંપ, વિષયભોગ, આરત, અભિમાન, અરુચિ અને અમતાનો ત્યાગ એ ત્યાગ છે.

પ્રવચન

✠ કેરી માત્ર ગોટલાથી જ ભરેલી હોય, તેમાં જરા પણ રસ ન હોય તો કેરીની કિંમત નથી; કેરીને કોઈ ખરીદે પણ નહીં. તેવી જ રીતે વેપારીને નફો ન થાય તો તે વેપારનો પણ કોઈ અર્થ નથી. તેવી જ રીતે હું તમારા પર પ્રવચનનો વરસાદ વરસાવું પણ તમારી હૃદયભૂમિ પર જરાય અસર ન થાય તો તે પ્રવચન તમારા માટે તો નકામું જ ગણાય.

વચન

✠ વચનની ચોટ ઘણી જ ઊંડી થતી હોય છે. તે શરીર પર ઓછી અસર કરે છે પણ મન ઉપર ઘણી મોટી અસર કરે છે. મન ઉપર વચનનો ઘા પડે છે. ખરાબ વચનો બોલીએ તો ભયંકર પરિણામ આવે છે. સારા વચનથી મહાન લાભ થાય છે.

વર્તમાન

✠ જે વ્યક્તિ ભૂતકાળની ભૂલોને સુધારે છે તે વર્તમાનને અને પોતાના ભવિષ્યને પણ સુધારે છે. પરંતુ જેનો વર્તમાન સુધરતો નથી તેનું ભવિષ્ય પણ બગડે છે. વર્તમાન ઉપર જ ભવિષ્યનો આધાર છે.

માનવ

❧ વિશ્વમાં ત્રણ પ્રકારના માનવો છે. ઉત્તમ, મધ્યમ તથા અધમ. ઉત્તમ માનવ તેણે કરેલા ઉપકારની બીજ ઉપર અચરની ચિંતા કરતો નથી, બદલાની ભાવના સિવાય ઉપકાર કરે છે. મધ્યમ માનવ તેણે ઉપકાર કરેલાંનું જીવ માને છે, તે ભવિષ્યમાં કામ આવશે તે ભાવનાથી ઉપકાર કરે છે. જે ઉપકાર જૂલી અપકાર કરે છે તે અધમ છે.

જૂલ

❧ જૂલ થઈ જાય તે મોટી વાત નથી. મોટા મોટા વિદ્વાનોની પણ જૂલ થાય છે. પણ જૂલ સમજાયા પછી તેને જૂલ તરીકે સ્વીકારી, મુધારી લેવી. મૂખ લોકો જૂલ ક્યાં પછી તેનો સ્વીકાર કરતા નથી. સમજુ લોકો જૂલ સ્વીકારી લે છે.

જ્ઞાન

❧ જ્ઞાન કાચથી બ્યવહારની શક્તિ થાય છે પણ મનની શક્તિ ખાટે તો જ્ઞાનની જરૂર છે. જ્ઞાન જો-જોને પ્રેમ પાવાનું પાળી છે. જ્ઞાન વિના સમાધિ દેકતી નથી. જ્ઞાનના ચિંતનથી મનમાં સમાધિ રહે છે.

સત્ય

✠ સત્ય પ્રજ્વલિત દીપક જેવું છે. અસત્યના અંધકારમાં કોઈ મુખાવવાનો પ્રયત્ન કરે, તો તે સત્ય આગળ મુખાઈ શકેનો નથી. સત્યને સુગ્રામતા કુદની માફક આરેખાનું કાંટા હોય છે. આ કાંટા દરેક વાંધા પછી જ સત્યનાં દર્શન થાય છે. જ્યાં મુખી જીવે છે ત્યાં મુખી સત્ય જ જોડે. અસત્ય પાસના ઢગલા જેવું છે, જેને સત્યની નાની-સી ગિનગારી સજ્જમાત્રમાં બદલી શકાય છે.

ગુરુ

✠ જેમ બાળકના જીવન પર પિતા સંપૂર્ણ દેખરેખ રાખે છે તેમ શિષ્યના જીવન પર પણ ગુરુ સંપૂર્ણ નજર રાખે છે. જો ગુરુની શિષ્ય પર દેખરેખ ન હોય અને શિષ્યને ક્ષણે તેમ કરવા દે તો આખરે શિષ્યનું પતન થાય છે. માટે શિષ્યોના સંયમની રક્ષાની જવાબદારી ગુરુની હોય છે. ગુરુ સિવાય બીજા કોઈનેય કાંઈપણ પ્રકારનો અધિકાર હોતો નથી. જે કહેવાનું હોય તે ગુરુને જ કહેવાનું હોય છે.

વૃષ્ટિ

જે વૃષ્ટિથી કદી પણ વૃષ્ટિ થતી નથી. વૃષ્ટિની વૃષ્ટિ માટે અંતોષ ભેઈએ. મુખદુઃખનો અનુભવ કરનાર મન છે, મન વગર કશું જ અનુભવાતું નથી. મન શાંત થયા વિના મુખ નહીં મળે. મનમાં અનેક શામનાઓ ભળે છે. તે જ્યાં મુખી શાંત થતી નથી ત્યાં મુખી મન અશાંત રહે છે. ગમે તેટલા મુખ-શાધનો હાજર હોય, પણ મન અશાંત હોય તો મુખ નહીં મળે.

અજ્ઞાન

જે એક કુટુંબમાં લગ્ન લખતે અપશુકન ગળીને બિલાડીને ટોપલા નીચે કે ગોળીમાં શાખવામાં આવતી. આ બધું લગ્નવાળાએ ભેટું અને ટોસી ભરી ગયાં હતાં. હવે આ લોકના ઊંઝર-ઊંઝરી પરજાવવાનાં થયાં ત્યારે બિલાડી ન ટોપા છતાં માખડામાંથી લાવી ગોળીમાં શાખી ને પછી લગ્ન કર્યાં. પરમમાં પણ આવી અનેક ખોટી દૃષ્ટિઓ પડી ગયેલ છે.

જે શાંત દિવસ ભારત કથાન થાય, અશાંતિ થાય, દુઃખ થાય તેવા સ્થાનમાં ન રહેવું. આત્માનું અદિત થાય, વિષયોને પાપણ મળે, અનાથાર કે અજાતારનો કશો દોષ તેવા સ્થાનનાં ત્યાગ કરવો.

સાતું

✠ સતેને મૃદસ્થેને પરિગય પાપ મણાય છે. સંતો તો સદાય જન સમુદાયથી અલિપ્ત રહેવાવાળા હોય છે. તેઓ જ્ઞાન, જ્ઞાનમાં સદા મગ્ન હોય છે. પરિગયમાં આવવાથી નેમનાં જ્ઞાન-રૂપાન ખાટાં પડે છે. સાધુ સદા નિર્મોદી હોય છે. જ્યાં નિર્મોદિતા છે ત્યાં જ સત્ય છે. આવા મહાપુરુષોને પરિગય પરિવર્તન માટે હોય છે.

ઉદારતા

✠ શ્રીમંતનું ઘર મોટું હોય છે પણ દિલ છોટું હોય છે. ગરીબનું ઘર નાનું હોય છે પણ દિલ મોટું છે. એક ગરીબ પોતાના ભોજનમાંથી બીજા ગરીબભાઈને આપે છે, પણ ધનિક પોતાની ભરેલી મોડાઈની થાળીમાંથી કોઈને એક ટુકડો પણ આપતો નથી. ગરીબ થોડામાં થોડું ભગવાનના પૂજન-દાનમાં વાપરે છે, પણ ધનિક લાખો રૂપિયામાંથી વાપરવાની ભાવના રાખતો નથી.

વસવાટ

✠ જ્યાં ઉપાર્જન શરૂ કરી શકે, પડોશ ધર્મિષ્ઠ હોય, હવા-પાણી સારા હોય, સૂર્યનો પ્રકાશ આવતો હોય, જ્યાં જગ્યાની છૂટ હોય, પરમાર્થ હોય, ધર્મની વાણી સાંભળવા મળતી હોય ત્યાં વસવાટ કરવો.

સ્વતંત્રતા

❧ દીપક કહે છે કે મારા પર સ્નેહ રાખે પરંતુ તેને બદારની હવા છુગવી નાખે છે. અને રાખવો હોય તો હવાને બંધ રાખે પણ મારા પર છત્ર ન ધરે, તે બંધન છે. બેથી જ દીપક છત્રને કાઢ્યું કરે છે. બેવી જ રીતે બધે દીપક કે કામ દીપક કે કોઈનીય મદદની જરૂર હોય તો લેવી; પરંતુ આ મદદના પરિણામે આપણી સ્વતંત્રતાનો નાશ થાય તો મદદ ન લેવી.

નેતા

❧ બેકે બેન્ડિન જેમ પચામ હળાઓને તર્કસ્તથ છે તેમ ૬૯ મંત્રથી વ્યક્તિ હજારે વ્યક્તિઓને પાછળ લઈને ચાલે છે. સમાજનો નેતા બેન્ડિન જેવો હોય છે. જે પોને પોતાની શક્તિ ઉપર બદાનો રાખે છે પણ ખ્યાલ નો બધાનો રાખે છે. ક્યાય પણ ગળતર થાય તો તે મુધાર્યા વિના આગળ ન ચાલે.

સંપે

❧ જેના ઘરમાં મંથ છે. સ્ત્રી, બાળક, જુદા, રોગી, અનિયમિ અને આશિન આનંદમાં રહે છે, તેનું ઘરમાં સરમી વામ કરે છે. કુલેષ દોષ ત્યાંથી સરમી શક્તિ બધે છે.

ધર્મ

✠ મનુષ્ય ભગવાન સાથે પણ સંબંધ કરે છે. ચોટી પૂજા કરી અને નથી જ મંચલાઓ પૂરી થવાની આશા રાખે છે. થોડું દાન કરીને ધીર્નિની મંચલા રાખે છે. જ્યારે તેની મંચલાઓ ફળતી નથી ત્યારે તે ધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધા ઓછી કરી નાખે છે. અરે! આંખો વાગ્યા પછી તુરત જ ફળ નથી આવતો. તે વખતે પછી કેરી આપે છે. આમ ધર્મનું ફળ પણ ધીમે ધીમે મળે છે. બીજી વાત એ છે કે મનુષ્ય ધર્મ તો કરે છે, પણ ધર્મમાં મન નથી લાગતું—તેથી પણ તેને ધર્મનું ફળ નથી મળતું.

સાધુ-અસાધુ

✠ હાથાળિટિસના દહીંઓને ખાંડને બદલે 'સ્વીટ' ની ગોળી આપવામાં આવે છે. આ ગોળી આ, દૂધમાં નાખવાથી મીઠાશ આવે છે. પછી ખાંડમાં એનહું પેદા કરવાની શક્તિ છે તે ગોળીઓમાં નથી. ગોળીઓમાં ખાંડની તાકાત-ગુણ નથી, પણ મીઠાશ છે. આજ રીતે કેટલીક વ્યક્તિઓમાં સાધુનો વેશ હોય છે પણ સાધુતાનો અભાવ હોય છે. અંતરમાં કષાયની આગ બળતી હોય છે. વિષય-વિકારોનું સામ્રાજ્ય હોય છે તે સ્વીટ ગોળીઓના જેવું છે.

સાધુ

૪૬ ગૃહસ્થની સાધના બગદારી જેવી થીમી છે, જ્યારે સાધુની સાધના એકસપ્રેસ ગારી જેવી તીવ્ર ગતિ-વાળી છે. બગદારીમાં ને અકસ્માત થાય તો જરા ઈન્ક થાય ॥ પણ એકસપ્રેસ ગારીમાં ને અકસ્માત થાય તો મરણ થાય છે. જોવી જ રીતે ગૃહસ્થ ને જૂલ હરે તો એટલું જોખમ નહીં પણ સાધુ ને જૂલ હરે તો બધુંકર પરિણામ આવે છે.

ગુરુ

૪૭ જોક બિખારી રત્નોના ખજાના ઉપર બેસીને બીખ માગતો હોય. જોક સિદ્ધપુત્ર ત્યાં આવ્યો અને બિખારીને હાથ પકડીને જોક બાજુ ખસેડ્યો અને કહ્યું કે, 'આટલા મોટા ધનના ખજાના ઉપર બેસીને બીખ માગે છે ?' આત્માની પણ દાવી જ દશા છે. અનંત જ્ઞાનના ખજાનાનો જ્ઞાતી થઈને દુઃખની જૂગી પાડતો ચારે તરફ બટકે છે. પરંતુ ગુરુપે સિદ્ધપુત્ર તેને સારવાન હરે ॥

મુક્ત

૪૮ જેનું મન કદી પણ વિરાગ થતું નથી. સદા પ્રસન્ન રહે છે. જેનામાં શ્રેય, મિત્રતા, કલ્પ, હર્ષ, શોક અને હાથ નથી તે સદાના બાટે કુદા છે.

સદુપયોગ

✠ સત્તા, શક્તિ અને સંપત્તિ ત્રણેક પદ્ધતિ છે અને મારફત પદ્ધતિ છે. જેમ, હીતચાલીથી અગ્નિ પ્રગટાવીને સ્વેદાઈ પદ્ધતિ થાય છે અને જાળ તમાચીને વિનાશ પદ્ધતિ કરી શકાય છે. તેથી જ રીતે સત્તા, સંપત્તિ અને શક્તિના સદુપયોગ કરવામાં આવે તે બધું થઈ શકે છે, અને તેના દુરુપયોગ કરવામાં આવે તો બૂંડું પણ થાય છે.

વિવેક

✠ તમે જેની સાથે રહેના હો, તમારા સમા-સંગથી હોય તેની સાથે અંગેય સંબંધ હોય તો તેની બૂંટા ન કાઢવી. બીજાના દેખતા તેઓને કપકો ન દેવો, પરંતુ બૂંટા સુધારવા માટે તેને એકાંતમાં મીઠી વાણીમાં બૂંટા કાઢવી, જેથી બૂંટા સુધરી જશે. તે આટલું કર્યો તો કનેહ ને સંપ જળવાઈ રહેશે. માન આપવાથી સંપ જળવાઈ રહેશે.

આત્મા

✠ લોકડામાં અગ્નિ વ્યાપક છતાં પણ આપણને દેખાતો નથી. દહીંમાં છુપાયેલું માખણ અને તલમાં રહેલું તેલ જેમ દેખાતાં નથી તેમ શરીરમાં આત્મા, વ્યાપક હોવા છતાં પણ દેખાતો નથી. તે અરૂપી છે, તે ચર્મચક્ષુથી નહીં જ્ઞાનદષ્ટિથી અનુભવાય છે.

મનો અરુણ-૨

સંસાર

✽ સંસારમાં જે મધુર હોય છે, તેને લોકો અપ-
નાવે છે. પણ જે કઠોર હોય છે તેનો લોકો તિરસ્કાર
કરે છે. કેળાને તો સૌ કોઈ ખાય છે પણ તેની છાલને
કેંદ્રી કે છે, તેવી જ રીતે મધુર અને કઠોરની પણ દગ્ગા
હોય છે. જે વ્યક્તિ અણ સ્વભાવની, મિલ્ટભાષી હોય છે
તેને સર્વ જગ્યાએ માન-અમાન મળે છે. કઠોર દુદય-
વાળા દુષ્ટ સ્વભાવના હોય છે, તેઓ અનાદાર પાત્ર છે

યુવાની

✽ યુવાનો જેટલા નમ્ર બનશે તેટલો જ તેમના
જીવનનો વિકાસ થશે જેટલા યુવાનો સદાચારી બનશે
તેટલા જ આ ભારતના શતો ગણાશે ભારતને શતોગુણી
જરૂર છે. એકે એક યુવાનમાં મહાન શક્તિઓ ધુપાયેલી
છે, ત્રિંકળી ગજાના માલખીને પેટા-બકરાના દરેલી બેડે
છે, તેવી જ રીતે પ્રહારી, નદાચારી યુવાનોની ગજાનારી
આપું વિદ્ય ધણધણી બેડે.

✽

જ્ઞાન

✽ જ્ઞાનો મળે ત્યાં પાસને અગ્નિનો ઘેર કળિયે.
ઘાટી જ વારમાં બાળીને ભસ્મ કરી કે ને, અગ્નિ તેટલ.
વધેના અંધારાને સૂર્યનું ઘેર કિરણ ન.રા કરી કે ને,
એવી જ રીતે જ્ઞાનના અંધારાને ઘેર જ વચન અજ્ઞાનપણી
અંધારાને દૂર કરે છે.

અજ્ઞાની

✠ આપણી જાને અજ્ઞાની ગણ કરતો હોય તે તેનું ખાંડન-ખાંડન કર્યું જિવાય સાંભળ્યું. અમે ન કરવી. કારણ કે અજ્ઞાનીની વાતનું ખાંડન થાય નહીં. અમે ખાંડન કરવાથી તેને ખાંડું લાગે. કહીં વડોલવાથી માખાણ મળે. પણ ખાણી વડોલવાથી કમું ન મળે. તલમાંથી તેલ નીકળે પણ રેનીમાંથી તેલ ન નીકળે. આવી જ અજ્ઞાની સાથે ખાંડી ચર્ચા કરી માથું ભારે કરવું નહીં.

ત્યાગ

✠ જ્યાં ત્યાગ છે ત્યાં સર્વસ્વ આપોઆપ મળી આવે છે. માન-સન્માન ત્યાગનું છે. સમૃદ્ધિ પણ ત્યાગથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. સંતો ત્યાગી છે. ઘરણાર, ઊંચાં-ઠોકરાં બધાનો ત્યાગ કર્યો છે છતાં તેમના ઉતારા માટે લાખો રૂપિયાના ઉપાશ્રયો મળે છે, લોકો તેમની ભક્તિ કરવા ગાંડા ગાંડા થાય છે. ગોળ-થી વગેરે ઉત્તમ પ્રકારની વસ્તુઓ ભાવથી આપે છે.

દાન

✠ ઉપાર્જન ઘણું કરો છો પણ તે બધું છોડીને ચાલ્યા જવું પડશે ત્યારે મનમાં ઘણું દુઃખ થશે. તેના કરતાં જે છે તે પોતાના હાથથી દાનમાં અર્પણ કરી દો, બોલો બોલો કરી લો.

અગાની

✠ આપણે જાણે અગાની નામ કરતો હોય તે તેનું ખાંડન-મોંડન કર્યું સિવાય સાંભળ્યું, અર્થ ન કર્યો. કારણ કે અગાનીની વાતનું મોંડન થાય નથી અને ખાંડન કરવાથી તેને ખંટું લાગે. હાથી વડોવવાથી માખણ મળે પણ પાણી વડોવવાથી કશું ન મળે. તરમાંથી તેલ નીકળે પણ રેતીમાંથી તેલ ન નીકળે. આવી જ અગાની સાથે ખાટી ચર્ચા કરી માથું ભારે કરવું નહીં

ત્યાગ

✠ જ્યાં ત્યાગ છે ત્યાં સર્વસ્વ આપોઆપ મળી આવે છે. માન-સન્માન ત્યાગનું છે. સમૃદ્ધિ પણ ત્યાગથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. સંતો ત્યાગી છે. ઘરખાર, ઊંચાં-છોકર બધાનો ત્યાગ કર્યો છે છતાં તેમના ઉતારા માટે લાખે રૂપિયાના ઉપાશ્રયો મળે છે, લોકો તેમની ભક્તિ કરવ ગાંડા ગાંડા થાય છે. ગોળ-ની વગેરે ઉત્તમ પ્રકારનું વસ્તુઓ ભાવથી આપે છે.

દાન

✠ ઉપાર્જન ઘણું કરો છો પણ તે બધું છોડીને આલ્યા જવું પડશે ત્યારે મનમાં ઘણું દુઃખ થશે. તેન કરતાં જે છે તે ચોતાના હાથથી દાનમાં અર્પણ કરી દો બોલો ચોલો કરી લો.

